

चांदोबा

सप्टेंबर १९७५

[१५]

सिंह नदीवर स्नानाला गेल्याबरोबर पाहतास रे? तूच तर काळजाचा लश्करा कोन्हा लाडग्याला म्हणाला—“मित्रा!

मालक परत रावच्या आत तू बायला सुरवात कर. फार भुकेला आहेस. सिंहाला मी सांगायचे ते सांगून गप्प करीन.”

लाडग्याने मागचा पुढचा विचार न करता उंटाच्या काळजाचा लश्करा घेतला.

सिंहाने परत येऊन पाहिले तर त्याला उंटाचे काळीज दिसले नाही. मोठ्याने गरजला आणि विचारले—“माझ्या आधी उंटाचा तोंड कोणी लावले?”

“काय मागयचे ते सांग! बोल ना जाता!” असे म्हटल्या सारखे लाडग्याने कोल्ह्याकडे पाहिले.

परंतु कोल्हा हसत म्हणाला—“लाडगोबा! माझ्याकडे डोळे वटारून कसाला

लाडगा वक्कच झाला. आपसा जीव वाचविण्यासाठी त्याने धूप ठोकली. सिंहाने त्याचा पाठलाग केला. मंतर “या एवढ्यापास लाडग्याला डार करून काय मिळणार?” असा विचार करीत परतला.

सिंह परत येऊ लागला त्या वेळी त्याला ओरजोराने घंटा ऐकू आल्या. तेथून घोड्या अंतरावरून एक कोरवान आत होवे. उंटाच्या गळ्यातल्या घंटा वाजत होत्या.

“हा आवाज कसला रे?” सिंहाने कोल्ह्याला विचारले.

“पळ काढावा लावणार आपल्याला महाराज! आपल्यावर फार मोठे संकट येणार आहे!” कोल्हा म्हणाला.

कोल्ह्याला विचारले.

“आपण पूर्वी मृत्युदेवतेला वचन नव्हते का दिनेत की उंटाला डार केल्यावर शंभर पुढे व्याज देऊन मुद्दल फेडाल म्हणून? मुद्दल आणि व्याज वसूल करण्यासाठी मृत्यु देवता येत आहे.” कोल्हा म्हणाला. ते ऐकताच सिंहाने तेथून पाय काढला. त्यानंतर कोल्ह्याने कायके दिवस त्या उंटाच्या वेहानर आपला उदर निवडून घेतला.

दमक मत्स्यावर संजीवक विचार करू लागला: “आता मी काय बरे करणे बरीच होईल? हे एक फार मोठे अरण्या आहे. मला कोणी वाच विचा चिंता डार केल्याशिवाय राहणार नाही. सिंहाने तर माझ्याशी बरेच कायचे ठरविले आहे. तेव्हा आता एकच उपाय आहे, सिंहाजवळ जाऊन प्राणाची मित्रा मागावी!”

असा विचार करून संजीवक पिच्छकाने गेला. दमकाने सांगितल्याप्रमाणे सिंह आपली शेंपटी लाठ करून व दोन्ही पांजे मावळून बसला होता. नजर कपटी होती. ते सर्व संजीवकाने पाहिले. इशी मारायला शिमे पुढे करून उभा राहिला.

पिच्छकाने, दमकाने सांगितल्याप्रमाणे संजीवकाच्या वागण्यात सर्व लक्षणे

लाहेत हे ओळखले आणि संजीवकावर तुटून पडला. त्याने आपली अणकुचीदार नखे संजीवकाच्या अंगात खुपसून त्याची पाठ फाडली व पोट फाडणार इतक्यात संजीवकाने स मितां सिंहाला आपल्या शिंगांनी मारले आणि मागे सरकून पुन्हा शिगे मारण्याच्या शयारीत होता.

दोघे परस्परांना डार करण्यासाठी झुजत असलेले पाहून करटक दमकाला म्हणाला—“मित्रांमध्ये असे भांडण लावून तू फार मोठे पाप केले आहेस. हे अरण्या कने शांत होते, तू यांत अशांतता आणलीस. तू हा मार्ग वाढून आपल्या मालकाचा जीव घोवपात टोकलास. तुझ्यासारख्या मूर्ख

मोठ्याचा झटला घेऊन त्याप्रमाणे वागल्याचा पडतासाप आयल्या. मरलकाला झाल्या- शिवाय राहणार नाही. त्यांना तोंड दाखविणेमुळे मनजास्त वाटते आहे. मालकाची चुकमुट्टा काही कमी नाही. मूळ राजे तुम्हासारखा अपलपोट्या मर्त्याच्या सल्ल्याप्रमाणे वागून स्वतःचा नाश स्वतःच अंधार अजून घेतात. तुझ्या सारख्याका हिताची गोष्ट मागणे हे मागे एका माकडाच्या त्याच्या हिताची गोष्ट सांगितल्यासारखे फुकट आहे."

"काय रे ती गोष्ट? ऐकू दे तरी!" दयस्कराने विचारल्यावर करतक गोष्ट सांगू लागला:

विराटका उदयेश

एका अरण्यात एक माकडांचा झुजप होता. भोंवतेचे निवस होते. जवळ आकडे भोंवते अरथर कापू लागली. तेवढ्यात झाला एक काजवा दिवला. त्याला पाहून तो आरोग्य निवारा असावासा त्याला वाटले. तो आपून पाचोळा अजून जाळ

करतो व लकाचे असे त्यांना वाटू लागले. त्यांनी तो काजवा एका जागी आपून ठेवला आणि त्यावर पाचोळ्याचा डोंग केला.

त्या माकडास एका माकडाचा फारच जास्त पंडी वाजत होती. लडकर जाळ व्हाय, मायाही त्याने त्या कोकल्यावर फुंकर घालायला मुरवात केली. जवळच्या झाडाच्या फांदीवर जपून मुईसारखी अण- कुचीदार बोच असलेला चिमणीसारखा लहान काळा पक्षी ते पाहून म्हणाला- "मिवा! कशाका रे हा फुकट काज घालतो आहेस? तो विरतव नाही, काजवा आहे!"

माकडाचे तिकडे दुर्लक्ष वेले आणि फुकट राहला.

तो पक्षी वारंवार त्या माकडाच्या सांयवच राहला. त्या मूळ माकडास राग आला आणि म्हणाला- "गप्प बस!" पण तो बघा पक्षी त्या मूळ माकडाला तेच तेच सांगत राहला.

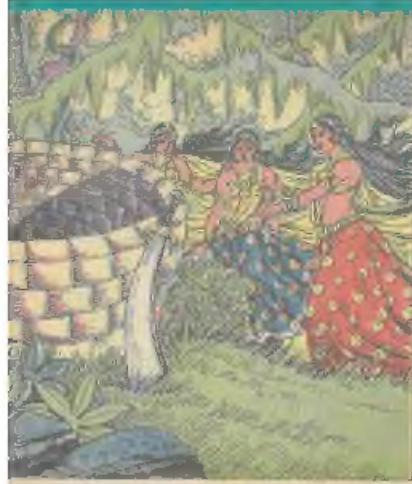

तिळग्या बहिणी

[१३]

[उदयन व त्याच्या दोघां माकडांनी पाहून दैत्याच्या राक्षसाला ठार केले. त्याच्या मोठ्या भावाने तिघां प्रांबंडांना धरण्याचा प्रयत्न केला. परंतु त्यांनी माकडांचे रूप घेऊन सुटका करून घेतली. त्याच वेळी दाढीवाला तेथे आला आणि त्यांना बघ झाला. मोठ्या राक्षसाला ठार करणाऱ्या प्रयत्नात उदयन स्वतः त्याच्या हातात सापडून विहिरीत पडला. पुढे-]

राक्षस उदयनला जेव्हा विहिरीत टाकून असलेले भस्म उदयनजवळच राहून गेले निघून गेला तेव्हा दाढीवाल्याच्या तिकडे राजकन्यांना काही सुचना. क्षणा- अवस्थेत एक आठवडाभर पडून राहला. क्षणाला नजरेस पडणारी भावंडे अदृश्य त्याला बाहेर निघता आले नाही. तिकडे त्याचे भाऊ निरीध व संध्याकुमार आणि दाढीवाला अस्माच्या प्रभावाने अदृश्य रूपात जागच्या जागी पडून होते. कारण त्यांना स्वतःचे रूप येण्यासाठी आवश्यक चाळून काढली.

राजकन्या हुडकत हिडत असतां उदयन पळला होता त्या विहिरीजवळसुद्धा आल्या. परंतु उदयन दाढीवाल्याच्या रूपात असल्यामुळे त्यांची उघी जेमतेम बीतमरच होती. स्तूणून राजकन्यांनां ती दिसला नाही त्या विहिरीजवळ आल्याची काहूळ त्याला लागली होती व त्याने आपल्या परीने मोडमोडयाने हाका मारल्या होत्या, परंतु त्याच्या आकाराप्रमाणे त्याचा आवाज देखील लहानच असल्यामुळे ती राजकन्यांना ऐकू आली नाही.

आपण किती हाका मारल्या, परंतु त्या राजकन्यांना ऐकू न आल्यामुळे त्यांना काहीच कळले नाही, या विचाराने उदयन

आस्तव्य निरास झाला. परंतु पुढेवर्ष त्याने वेळी त्याला एक गोष्ट आठवली.

राक्षसाने आपल्याला विहिरीत टाकले त्यावेळी विहिरीच्या काठावरची तलवार मुद्धा विहिरीत टाकली होती. त्यातवर तो तेथून गेला होवा, उदयनला तो गोष्ट आठवली व त्याने ती तलवार काढली आणि विहिरीबाहेर फेंकली. तो विहिरीच्या काठावरच्या जमिनीवर येऊन पडली. ती तजरेस पडली तर आपण विहिरीज असल्याची गोष्ट राजकन्यांचा कळू शकेल, असा उदयनाचा अंदाज होता. परंतु त्याच्या अंदाजाप्रमाणे ती तलवार राजकन्याच्या नजरेस पडली नाही.

आपणही एक जाठमट्टा जोडला, राजकन्या पुन्हा तिचा भावंडांना घोषत विहिरीवर आल्या. तेव्हां क्षमिनीवर पडलेली तलवार पाहून त्यांना फार आश्चर्य वाटले. "हे कसबाई, मागच्या संपेस आपण आली त्यावेळी येथे तलवार दिसली नाही आणि आतां कोठून आली. कदाचित राक्षसाने उदयनला ठार करून या विहिरीत टाकले तर नसेल?" असा विचार करून तिघांनी विहिरीत डाकून पाहिले.

त्यांना एक विचित्र दृश्य दिसले. त्यांना हे पाहून आपचर्य वाटले की विहिरीत निरनिराळी फळे, दिसत होती व अर्धी

विहीर फळांनी भरली होती. फळावर दाढीवाला उभा होता. त्याच्या हातात मंत्रवलेला पंचा होता. पंचातून फळांचे दीप एकावर एक पडत होते. फळांनी विहीर भरत आली होती.

आश्चर्याने थक्क होऊन काही बोलल्या-निघाय राजकन्या ते दृश्य पहात उभ्या होत्या. आणखी काही वेळाने फळांचा डींग काठापर्यंत येऊन पोचला. त्या दिशावर दाढीवाल्याच्या रूपात राजकन्यांनी उदयनला पाहिले व हात धरून बाहेर काढले. तो हसतच बाहेर आला.

तेव्हां उदयनने, त्याने राक्षसाचे डोके कासे कापून विहिरीत टाकले. ते पुन्हा राक्षसाच्या घडावर येऊन कासे बसले आणि शंभरी राक्षसाने त्याला विपनातघातकी नेवार म्हणून तलवारीसह विहिरीत असे टाकले, सर्व वर्णन करून सांगितले. सर्व ऐकल्यानंतर राजकन्या म्हणाल्या-"काही अशी, या मंत्रवलेल्या पंचामुळे तुसा जीव बांचला खरा. परंतु याच्या मदतीने अद्या सध्देने आपला जीव बांचविता येईल, तुला हे सुचते, त्याबद्दल तुझ्या डोक्याची वाखा-णणीत केली पाहिजे.

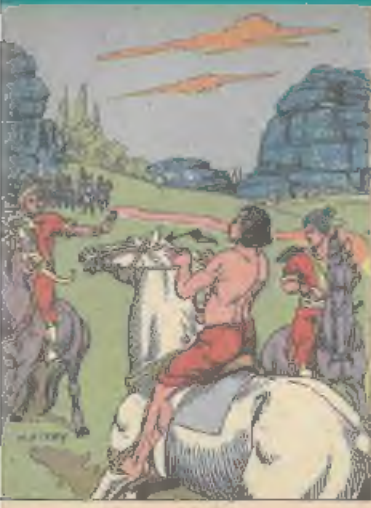
नंतर सर्व दिवाले आणि निघीथ, संध्यासुमार व दाढीवाला अदृश्य रूपात दोन्ही देशे आले. उदयनने जवळचे प्रसंग

त्या जागवर क्षिपकल्याणरोबर त्यांना आपले रूप लाभले.

तेथपर्यंतचे सर्व वृत्त ऐकून दाढीवाला म्हणाला-"म्हणजे राक्षस, मलाच त्याने विहिरीत ठकवले आहे, क्षमजला म्हणा-वयाचा! एका तऱ्हेने हे बरेच झाले, यापुढे काय करावयाचे याविषयी विचार करायला हवा."

तेव्हां उदयन म्हणाला-"होय! तर मग या खेपेस येईल तेव्हा तो विहिरीत मी आहे की नाही, हे नक्कीच पाहिल. मी तेथे नाही हे पाहून व विहीरभर फळे भरलेली पाहून त्याला नक्कीच संशय येईल."

“तो येईपर्यंत तेथे विहीर राहली तर ना!” दाढीवाल्याने विहीर अवश्य करा-
यला सुचविले.

लगेच सर्व बिहिरीजवळ गेले व त्यांनी
भस्म शिंपडल्यावरोंवर विहीर नाहीशी
झाली. त्या जागी सपाट जमीन झाली.

नंतर उदयन दाढीवाल्याला म्हणाला—
“आता तू एक ज़रूरी काम करावयाचे
आहे. आम्ही राजकन्यांच्या शोधार्थ निघालो
ह्या गोष्टीस सात वर्षे होऊन गेली. तिकडे
राजा, राणी व इतर लोक आमचे काय
हाले वा काळजीत असतील. म्हणून तू
आतांच आवस्ती नगरीस जायला नीच

सुभाल असल्याचे स्थाना कळय. आम्ही
लवकरच परत सुखरूप परत येऊ, काळजी
करू नये, असे त्यांना सांग.”

दाढीवाल्याने होकारार्थी मान हलविली
आणि लगेच आवस्ती नगरीस निघाला.
तेव्हा उदयन, अगदी सुरवातीला वा पाया
महालाकडे येत असतां खंदकात कसा पडला
आणि त्याने खंदकात आपला भोडा कसा
सोडला आणि कसा बाहेर आला हे सांगून
म्हणाला—“तू पायी गंलास तर तुला
आवस्ती नगरीस पोचण्यावर कार दिवस
लागतील. म्हणून घोड्यावर बसून जा.
याशिवाय ते तुझ्या बोलण्यावर कदाचित
विश्वासही करणार नाहीत. परंतु घोड्याला
जोळवून तू आमचा निरोप घेऊन
आला असतील असे त्यांना साहजिकच
घाटेण.”

त्याप्रमाणे उदयनच्या पांढऱ्या घोड्या-
वर दाढीवाला निघाला. तो वात असता
एका मैदानात वानशोल राजाने पाठविलेल्या
सैनिकांनी उदयनच्या घोड्यावर बसून
आलेल्या दाढीवाल्याला पाहिले. ते सैनिक
सध्या व निशीथ यांच्या घोड्यावर बसून
येत होते. त्यांनी उदयनच्या पांढऱ्या
घोड्याला ओळखले. एका अनोळखी
माणसाला त्या घोड्यावर येत असलेला

रे बाबा, तू? तुला हा भोडा कोठे व कसा
सापडला? आणि तू कोठे निघालास हे
सांगा आणि त्यानंतर पुढे पाऊल टाक.”

दाढीवाला म्हणाला—“मी दानडील
महाराजांकडे एक धुववार्ता पोचविण्या-
साठी जात आहे. नंतर तुम्ही म्हा भोड्यां-
वर बसून येत आहां ते चोडे मी पूर्वी
पाहिलेले आहेत. तुम्ही महाराजांचे सेवक
आहां वारते?”

“होय! पण तू मी धुववार्ता म्हणालास
तो काय, प्रथम सांग!” सैनिक म्हणाले.

“राजकन्या व त्यांना सोबावला गेलेलं
तुम्हाला दुरुक सुखरूप आहेत. ही गोष्ट
महाराजांना कळवायची आहे.” दाढीवाला
म्हणाला.

“अस्स! तर चला, आम्ही पेतो तुम्हा
बरोबर!” दोघे सैनिक म्हणाले.

“तसं नाही. आपण असं करू या.
आपण प्रथम राजकन्या आहेत त्या जागी
जाऊ वा. तुम्ही दोघे तेथेच रहा. मी परत
येऊन महाराजांकडे ही बातमी पोचवी
करतो.” दाढीवाला म्हणाला.

“बरं! म्हणत ते सर्व राजकन्या व
तिळी भावंडे होती त्या जागी आले.
सैनिकांना तेथे रहायला सांगून दाढीवाला
आवस्तीनगरीला निघाला.

काही अंतर गेल्यावर वादळी वारा एकाएकी धुक झाला. राक्षस येथ्याची ती खूण होती. ती ओळखून दाढीवाल्याने घोड्याला टांब मारली आणि वायुवेगाने घोडा भरधाव सोडला. परंतु राक्षसाने त्याला पाठले आणि घोड्याच्या पाठीवरून दाढीवाल्याला अलगव उचलले आणि आकाशभागाने निघून गेला.

परंतु घोडा इकडेतिकडे भटकत एका आठवड्याने आवस्ती नगरीस येऊन रोवला. तो सरळ राजवाड्यात गेला. राजाने त्याला ओळखले व घावतक जवळ आला. राजा त्याला बुचकावून उभा करीत होता. परंतु घोडा मांडावला तयार नव्हता. उलट्या दिशेने परत फिरला.

Fullscreen 127 X 14 / 64

म्हणाला—“उदयन कोठे गेला आणि हा घोडा एकटा एकटे काय काय आला आणि आता परत कोण फिरला, काही कळत नाही. त्याच्या या वागण्यावरून त्याचा मालक व इतर धोबे कोणत्या तरी संकटात सापडले असानेत, असे वाटते. नमकीच मात काही तरी शुध्द असले पाहिजे. म्हणून घोड्या ज्या दिशेला जाईल त्या दिशेने त्याच्या पाठीपाठ जाऊन काय होईल ते परत येऊन सांगा.”

राजा असे बोलत असता घोड्याला आवरणे नोकरांना अगव्य झाले. घोडा पळू लागला. राजाचे नोकर त्याच्या पाठीमागून निघाले. परंतु घोडा एकदम थांबला व ‘शॉइ!’ अशी गानेने त्याने जणू खूण केली.

ते पाहून राजाच्या मनात एक विचार आला. मंत्र्याला बोलावून तो म्हणाला—“मंत्री! हे नोकर बरोबर झालेले घोड्याला जको आहेतसे विचरे. ज्यांना परत मागे पाठवा आणि फक्त तुम्ही एकटे त्याच्या पाठीमागून जा.”

नोकरांना माने महालात पाठविण्यात आले. घोडा पुन्हा पुढे चालू लागला. त्याच्या पाठीमागून एकटा मंत्री निघाला.

* * *

तेच रावकना, तिला भांडे फार विकारात पडली होती. क्षमताती मागून परत येतो, असे वचन देऊन निघालेला दाढीवाला हाका काळ लोटला तरी परत न आलेला पाहून त्यांना काळजी वाटणे साहजिक होते. वहा दिवस झाले होते. त्यांच्या शेक्यात निरनिराळ्या प्रकारच्या शंकाकुशंका येत होत्या.

बोंबटी एके दिवशी उदयन आपल्या रावडाना म्हणाला—“तो विचारा कोणत्या संकटात सापडला आहे कोण जाणे? मीच स्वतः आवस्ती नगरीला जाऊन यावे, म्हणतो. तोंपरीत तुम्ही काळजीपूर्वक रहा. जरूर वाटल्यास मा भस्मांचा उपयोग करा.” असे सांगून त्याने त्यांना धोडे पांढरे भस्म व धोडे काळे भस्म दिले आणि निशीमाच्या काळ्या घोड्यावर बसून निघाला.

उदयन वाटेत एका राजाच्या राज्यातून जात होता. त्याला एक आंघळा दिसला. तो काठीने चापपट ठळठळ चालत होता. दुर्बाले तो याप घसरून एका खड्यात पडला. उदयनने लगेच घोडा थांबविला. त्या आंघळ्याला खड्यातून बाहेर काढले. त्याने आपल्या जवळचे अंजन त्याच्या डोक्याला लावले आणि आदरार्थ म्हणजे आंघळ्याला छान दिशू लागले. त्याने

उदयनचे आभार मानले आणि आपल्या घरी यायला त्याला आग्रहाने विनंती केली.

ते ज्या घरी आले त्या घरचा मालक त्या देशाच्या राजाचा नोकर होता आणि तो आंघळा त्याचा बाप असल्याचे कळले. आपल्या बापाला झुष्टी झालेली पाहून मुलाला परमातंभ झाला. त्याने उदयनचे आभार मानले. त्याला जणूकाही उदयनच्या रूपाने देवच पावला होता. ती बातमी गावभर, एवढेच नव्हे तर, राजाच्या दरबारात देखील पोचली.

राजाने नोकरांना पाठवून उदयनला वादपूर्वक बोलावून आगायला खाशिले. उदयन दरबारात आला. राजाने सर्व प्रकारे

त्याचा सत्कार करून विचारले—“तू कोण? कोठून आलास? तुझ्यासारख्या देव माण-
साला आजपर्यंत आम्ही कोठे पाहिले नाही.
तू आमच्या दरबारात राहून दरबाराची
मान प्रतिष्ठा वाढवा।”

तेव्हा उदयन म्हणाला—“महाराज! आपण माझ्यावर दर्शविलेला प्रेमावर मी कधीच विसरणार नाही. परंतु मी आज एका महत्वाच्या कामावर जात आहे. ते काम पुरे करून मी परतले वेळी महाराजांच्या दर्शनास अवश्य येईन.

राजाने अखत प्रेमाने उदयनला निरोप दिला. त्यानंतर वाटेत कोणत्याही प्रकारचे विघ्न झाले नाही आणि उदयन एका आठवड्याने आवस्तीला येऊन पोचला.

उदयनला पाहताच दानशील राजाने घाबत येऊन प्रेमाने त्याला आस्तिग्न्य केले. उदयनने राजकन्या लुशाळ असल्याचे सांगितले. राजाच्या मनाचे समाधान झाले. उदयनने त्या वेळेपर्यंत घडलेल्या सर्व गोष्टी थोडक्यात सांगितल्या व म्हणाला—“बुद्धी

कारण नाही. आम्ही सर्व लवकरच तुमच्या मुलीला येऊन सुखरूप परत येऊ.”

ते ऐकून राजाचे हृदय मरून आले. राणीला तर काय बोलू न काय करू असे झाले. सर्व प्रजा आज्ञादेशांनुसारत मग्न झाली. दुसऱ्या दिवशी पहाटे उठून उदयन राजाच्या निरोप घेऊन आणि आईचा आशीर्वाद घेऊन माया महालाच्या दिशेने निघाला.

त्याने बरोबर आणखी कोणाला घेतले नाही. तो एका आठवड्याने माया महालात येऊन पोचला. परंतु तेथे आपल्यावर त्याने जे दृश्य पाहिले ते पाहून तो श्रीतीने धरयर कापू लागला. ते दृश्य भयंकर होते.

उद्यानातल्या एका झाडाला पांच फाशीच्या दोऱ्या लोंबकळत होत्या. संध्या, निशीथ व डाढीवाला आणि श्रावस्तीहून आलेले दोन नोकर सर्वांना क्रमाने असवले होते. त्यांचे सर्वांचे हातपाय आवळून बांधलेले होते. समोर बाषासारखा राक्षस उभा होता. (क्रमशः)

अंधत्वाची फिकीर

विक्रमादित्यान आपला हट्ट सोडला नाही.

तो शाश्वतच येला, प्रेत लाथावर काडून घेतले आणि नेहमीप्रमाणे शीत होऊन पुन्हा स्मशानाच्या दिशेने चालू लागला. तेव्हा प्रेतात असलेला वेताळ त्याला म्हणाला—“राजा! या जगात किती मोठी योग्यता असली तरी कधी कधी मान सारकी होते. त्याचे उदाहरण म्हणून मी तुला विष्णुशास्त्रीची गोष्ट सांगते. लक्ष घेऊन ऐक.” असे सांगून वेताळ थोडे दानू लागला.

फार पूर्वी दणदेशावर चंद्रवर्मा नावाच्या राजाचे राज्य होते. तो विचारी व शांत स्वभावाना होता; राज्यकारभारातही तो कुशल होता. परंतु त्याला ज्योतिष शास्त्राचे इतके वेड होते की कोणी ज्योतिषी आला तरी तो त्याला आपली जन्मकुंडली दाखवून भविष्य सांगायला सांगे.

वेताळ म्हणतो

एकदा त्याच्या दरबारात विष्णुशास्त्री नावाचा एक ज्योतिषी आला. राजाने त्याला सर्वप्रमाणे आपली जन्मकुंडली दाखवून आपले भविष्य वर्तविण्यास सांगितले.

विष्णुशास्त्र्याने राजाची जन्मकुंडली लक्षापूर्वक पाहिली व म्हणाला-“जो सारा ज्योतिषी असतो त्याने कोणाच्या तोंडाकडे पाहून ज्योतिष्य सांगू नये. तेव्हा जसे आहे तसे मी सांगतो. राग मानू नये. बरोबर अठरा वर्षांनी या देशात दुष्काळ येईल. तो दुष्काळ फक्त एक वर्षभर राहील. परंतु दुष्काळ संपल्यावर बरोबर दोन वर्षांनी आपल्या होतही शेळ्यांची मृष्टी जाण्याची भीती आहे. मी हे भविष्य

सांगितल्याबद्दल क्षमा करावी. राग मानू नये.”

“परंतु शास्त्री वृथा हे संकट टळायला काही उपाय असलेच की नाही?” राजाने नम्रपणे विचारले.

विष्णुशास्त्र्याने पुन्हा बाळूच्या उभ्या रेंवा कढल्या आणि वाही सांगत करून म्हटले-“एक मार्ग आहे. परंतु ती गोष्ट वापण कोणाला सांगता कसा नसे एक कुलूप असा मांजिक आपण बोलाविल्या-शिवाय आपणाकडे येईल. त्याच्या मंत्र-बळाने आपली नेत्रज्योती जाणार नाही. त्याहून जास्त नसा काही सांगता येणार नाही.”

राजाने विष्णुशास्त्र्यांना बिदागी देऊन बाबरपूर्वक निरोप दिला.

त्यानंतर अठरा वर्षांनी विष्णुशास्त्र्याने सांगितल्याप्रमाणे देशात दुष्काळ आला. परंतु राजाने पूर्वीच काळजी वाटून अन्नधान्याचा भरपूर पुरवठा करून ठेवला असल्याने प्रजेला फारसा त्रास झाला नाही. दुसऱ्या वर्षी नव्हतीप्रमाणे पाऊस पडला. दुष्काळात राजाने आपणास मांजिकले म्हणून प्रजेने राजाची फार स्तुती केली.

परंतु राजाला दुसरीच काळजी वाटत होती. अठरा वर्षांनी दुष्काळ येईल असे विष्णुशास्त्र्यांनी सांगितले होते. ते खरे

ठरले त्याचप्रमाणे आपल्या डोळ्यांची ज्योती जाणार हे भविष्यही खरे ठरणार असे वाटून राजा काळजी करू लागला होता. कोण कुलूप मांजिक घेऊन आपल्या-वरचे ते संकट टाळण्यास मदत करतो या गोष्टीची राजा वाट पाहू लागला.

त्याच सुमारास त्याच्याकडे कलिंग देशाच्या राजाकडून व काश्मीरच्या राजाकडून जवळजवळ एकाच वेळी एकाच तऱ्हेचा निरोप आला. त्यांच्यावर प्राणसंकट आले असता वरुणशास्त्री नांवाच्या कुलूप मांजिकाने येऊन होम, जपतप करून एक मंत्रवलेले कंकण हातात बांधले व रमामुळे जिवावरचे संकट टळले. कलिंग राजाने गुढे बसे लिहून पाठविले.

“आम्ही वरुणशास्त्र्यांना आयक्या दर-बारसत रहावे अशी आज्ञाही विनंती केली होती. परंतु त्यांनी नकार दिला. एवढेच नव्हे तर त्यांनी जन्मस्थान आपले कोठे भाहे स्वतःचे हे सांगण्याचे पुढा नकारले. तरी वण आम्ही आमच्या विपा-यांना त्यांच्या पाठोपाठ पाठवून ते आपल्या देशाचेच रहिवासी असल्याची माहिती मिळ-विली आहे. अशा मांजिकाकडून आपल्याला येणारे अंधार टाळता आले तर टाळावे.”

ती पत्रे पाहून राजाला वाटले की तो वरुणशास्त्री आपणाकडे लवकरच येईल.

राजाचा अंदाज बरोबर तिथाला. एका आठवड्याने वरुणशास्त्री आला. त्याचे नम्र मुपारे पंचवीस वर्षांचे होते. तो लघु,

काळा, दांत पुढे आलेले दिसायला अगदी कुसव होवा.

चंद्रवर्माने त्याचे आदरातिथ्य करून त्याला आपली जन्मकुंडली दाखविली. ती पाहून वरुण म्हणाला—“महाराज! आपण सुखोपासना आणि जप वगैरे करायला हवेत. आपल्या डोळ्यांची ज्योति जाणार असे दिसते आहे. परंतु या या संकटानुस आपणाय बांबवू नये.”

चंद्रवर्माने वरुणशास्त्राचे सांगितल्या-प्रमाणं मुर्यांपासना, जप वगैरे करू. तो तसे विधी संपल्यावर वरुणशास्त्री म्हणाला—“महाराज! आपल्याला दृष्ट असेल ती दिसली देऊन निघून जा.”

राजाने त्याला गप्पाबोटीत विचारले—“शास्त्रीबुवा! आपले वडोळ कोण? कोडे राहतात व काम करतात?”

वरुणशास्त्री म्हणाला—“माझे वडोळ माझ्या लहानपणीच वारले.”

“असे होय! अरेरे! आपल्यासारख्या प्रतिभाशाली विद्वत्त्राला जन्म देशासाठी भाग्यवान पिता कोणत्या लोकात बास करीत आहे, एसा परमेश्वरालाच माहीत! आपण आपल्या वडिलांच्या धाढ्याच्या आधी यावे. त्यांचे धाड पाटमाटाने करू. त्यानंतर आपल्याला भरपूर विदागी वगैरे देऊन आपला सत्कार करण्यात येईल.”

चंद्रवर्मा म्हणाला.

वरुणशास्त्री म्हणाला—“आमच्या वडिलांचे धाड परवा आहे. म्हणून मला लवकर घरी जावे आवश्यक आहे.”

“तसे असेल तर जाण्याची गरजच नाही. येथेच थाटाने धाड करू. गावांलच्या सर्व ब्राह्मणांना बोलावून संतर्पण करू. परवा संव्याकाळी तुमच्या विशयी वगैरेचा समारंभ होईल.”

वरुणशास्त्रीने कोणालाच बोलविले नाही. परंतु चंद्रवर्मा विष्णुशास्त्रांना खास निरोप पाठवून बोलावून वरुणशास्त्र्यांची ओळख करून देत म्हणाला—“आपण

यांच्या वडिलांचे धाड जाई. धाडा धाटाने धाड झाले पाहिजे नरं का? ह्याच्या वडिलांच्या वात्म्याला पूर्ण शांती लाभली पाहिजे!”

परंतु विष्णुशास्त्र्यांच्या तोंडावर आनंदाची एक छटामुड्डा दिसली नाही.

धाडविधी संपत झाला आणि पिड्यानाचो वेळ आली. नेमके त्यावेळी विष्णुशास्त्री ओरवून म्हणाले—“धाबा!”

चंद्रवर्माने लगेच सवें विधी बांबवायना मागितल्या आणि म्हणाला—“या वरुणशास्त्र्याला एक महिनाभर तुरुंगाल द्यावं देवा. आणि या विष्णुशास्त्र्यांना ज्योतिष्य भांगण्याचा अधिकार मी काढून घेतो. याच्या ज्योतिष्यावर कोणी विश्वास करू नये अशी राज्यभर दबांडी पिटवा.”

त्या दिवशी सायंकाळी चंद्रवर्माने विष्णुशास्त्र्याला शंभर बराह देऊन निरोप दिला. जाते वेळी विष्णुशास्त्र्याने चंद्रवर्माच्या कुशादबुडीची व उदार हृदयाची वाखाणणी केली.

येथवर गोष्ट सांगून वेताळाने विचारले—“राजा! विष्णुशास्त्र्याने धाडवसें मध्येच का थांबविले? त्याच्या ज्योतिष्यावर कोणी विश्वास करू नये, राजाने अजो दबांडी पिटायला का मागितली? राजावर आडव

णारे संकट टाळण्याला कारण झालेल्या वरुण शास्त्र्याला तुरुंगवासाची शिक्षा का झाली? या प्रश्नांची उत्तरे माहीत असून तु दिसी नाहीत तर परिणाम तुला माहीतच आहे. तुझ्या डोळ्यांची शंभर शकले होऊन तुझ्याच पायावर तोंड लावतंय.”

विचारादित्त म्हणाला—“वरुणशास्त्री हा विष्णुशास्त्र्यांचाच मुलगा असल्याचे राजाला स्पष्ट झाले. कुशाव बुडी चंद्रकर्माला ती गोष्ट कळू करण्यात यशही आले. त्याला संशय बायला मुल्य वारण झाली ती कर्तव्यराजाची आणि पारखी-रथ्या राजाची पत्र होती. त्या राजांना पिढायला का मागितली? राजावर आडव

गोष्ट सांगितली असली पाहिले. वरुण शास्त्री त्यापूर्वी बंगवर्माला भेटला नव्हता किंवा त्याने राजाची जन्मकुंडली पाहिली नव्हती. त्याला विष्णुशास्त्राकडूनच राजाच्या नेत्ररोगाची गोष्ट कळली असावी. त्याच्याकडून राजाने नसाचे भांडू करविले. तो दुसऱ्याचे गंडातरे मंत्रबळाने दूर करीत होता तर त्याला देवाची फिकीर करण्याचे कारणच काय? तो खरोखरच मंत्रिक होता तर कोणाच्या वरक्षारात रहायला नकार देण्याचे त्याला कारणच नव्हते. आपल्याला धोर कौतू किंवा प्रसिध्दा नसल्याने बंदवर्मा राज्यात रहायला आग्रह करणार नाही अशी वरुणशास्त्राची समजूत होती. स्वतःचा देश लपवून ठेवण्याची त्याला गरज नव्हती. तो शिक्षा करणाऱ्या योग्य लबाडच होता. विष्णुशास्त्री चांगला म्यातिपी नव्हता असे म्हणता येणार नाही. कारण फार पुढे येणाऱ्या दुष्काळाची गोष्ट त्याने वरीवर सांगितली होती. परंतु आपल्या ज्योतिषशास्त्राच्या

आड त्याने आपल्या राज्यातले कुळाचे पोटापाण्याची व्यवस्था करण्याच्या हेतूने दुसरे खोटे मंत्रिपद घेतले होते. एवढेच नव्हे तर दूर दूरच्या राजांना खोटे मंत्रिपद सांगून आणि आपल्या मुलाला मंत्रिक म्हणून त्यांच्याकडे पाठवून त्यांच्यावरची खोटी संकटे दूर करविण्याचे नाटक विष्णुशास्त्राने केले. म्हणून विष्णुशास्त्राचा ज्योतिष्य सांगण्याचा अधिकार राजाने काढून घेतला. परंतु त्याच्यात प्रतिभा होती ती ओळखून बंदवर्म्याने त्याला शहर बराह पारितोषिक म्हणून दिले. आपले गुप्त राजाने वरीवर ओळखले हे कळल्यावर आपल्याला शिक्षा न करता पारितोषिक देऊन राजाने निरोप विला या बडेल राजाच्या औदार्याची वाखाणणी विष्णुशास्त्राला करावी लागली." जशातहेने राजाचे मोन मंग साल्यामुळे वेताळ प्रेतासह अदृश्य झाला आणि पुन्हा जराडाला जाऊन लोबकळू लागला.

(कलित)

न्यायनिवाडा

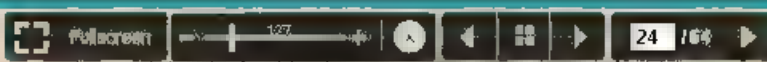
विशाल बेसाचा राजा शतानन वाला आपल्या राज्यात न्यायनिवाड्यात कोणत्याही प्रकारे मददद होता कामा नये व हुंसासारखा पाण्याचे पाणी आणि दुधाचे दुध दशविणारा झुडू ग्याय व्हावा असे वाटत होते. त्याने ती गोष्ट आपला प्रधान बुद्धमती यास सांगितली तेव्हा त्याने ती गोष्ट अराध्य व अशक्य असल्याचे सांगितले.

त्या काळात रघुनाथ नावाचा एक धोर वैज्ञानिक होता. मोठमोठे प्रयोग करून तो काही अपूर्व वस्तु तयार करून तिरनिराळ्या देशांच्या राजांना दाखवून म्हणे, - "तुम्हांला या वस्तुचा काही उपयोग होईल का पहा." तो त्या वस्तुचा उपयोग कसा करावयाचा हे प्रत्यक्ष प्रयोग करून दाखवी. त्याला त्याबद्दल मोठमोठे वजिसे मिळत. या रघुनाथाने शतानन महाराजांच्या मना-

तली दृष्टा कित्येकांच्या लोंबी ऐकली होती.

एकदा रघुनाथ विशाल देशात आला आणि शतानन महाराजांचा भेटून त्याने एक पेटी त्यांना दाखविली. त्या पेटीत एक यंत्र होते. त्या यंत्रविषयी रघुनाथ शतानन महाराजांना म्हणाला.

"फार पूर्वी आयज एकदा प्रधानांना म्हटल्याचे मी कोणाकडून तरी ऐकले की बिनचूक निःसंशय असा न्याय-निवाडा कसा होईल याचा काही उपाय आहे का? मी अनेक प्रयोग करून हे यंत्र तयार केले आहे. या यंत्राच्या साहाय्याने मनुष्याच्या शरिरात होणारा सूक्ष्मात सूक्ष्म कंप प्रगट होतो. पहा, हात एक कांटा आहे. शुश्यापासून दहा पर्यंत वांकडे आहेत. कोणी हे यंत्र हातात धरून किंवा त्यावर हात ठेवून बोलला तर हा कांटा बाराच्या आक-

प्रधान मंत्री द्वारा य वराचक
परिणाम भौतिक देहावर नक्की होतो
अभि न कानून प्रदान ही न केली,
य संपादन है शक्य का हाणाय नहीं
अपराध का मानव अमला है मा मानता
एक न मानक कानून में वाच्यता नमिप्रमाण
नहीं का वालन मताः अर्थकान्ध्या
संपादन बाया वह स्वयं य शक्य कटकन
अन अन कानून अमला प्रमाण न्याय
अवकाश कथनात या शक्या एव अथवा
होई न कही या यथान्या मता य न मता
कानून अर्थवा

तस्यैव राज्ञोऽयं पश्यन्ति यः पश्यति
 पश्यति कलन्ति पश्यन्ति राज्ञोऽयं
 नोक्तं यः पश्यति कलन्ति पश्यन्ति
 राज्ञोऽयं पश्यन्ति कलन्ति पश्यन्ति
 राज्ञोऽयं पश्यन्ति कलन्ति पश्यन्ति
 राज्ञोऽयं पश्यन्ति कलन्ति पश्यन्ति

“असम राजा वासुदेवो बभौ
प्रधान मन्त्रालीनं तत्र महाराजं तदा
यत्नात् कष्टा आधत्ता त्वं दामपत्यात्
मानवत् त्राकूतं प्राकृता तव्यं मातृया ज्ञेयं
कोट्यात् न तं तत्रावत्तं शब्दः तद्वत्तं
तत्तत्तं च्या यं वसुदेवो दीनवत्तं मातृयात्
सात्तं कथात्तं न

स्वयं च श्रुत्वा मान् त्रिगुण-
मूर्धन्या-“या गन्तव्यं कला नित्यमप्य

प्रमाण कम्पन खाती करून घ्यावी

राजाने प्रसन्नताला गप्प रडायला
मागितल्या प्रमाणे २६मार्चला घडणाऱ्या
घड्या नदरी या राज्याच्या खाऱ्या घड्यांनी प्राप्त
हे यंत्र अमन्यावर निरापराध्यांना मूर्खीक
|अपराध के कारण नाही

कुत्सायाचा राजान सकार केला आणि
 मान्य पदां वसे पावितला एक ठेवून तिहाय
 दिला राजान या घन वसा सहाय न
 प्रसन्न होय प्रदाय केला, ते विश्वासाह
 असताच ते राजा, राजा आरोप सिद्ध
 होवयाचें हा संशयान्वय अवलंबून राजा
 आगत। त्या शब्दावर पूर्णपणे अवलंबून
 प्रत्यक्षच करण बरोबर नाही, असे

प्रधानाने कित्येक वेळा सांगितले तरी
राजाने त्याच्याकडे दुर्लक्ष केले

एका एका गावी सिद्धेश्वर नावाच्या
मठात शतकांयाने भक्तद्वारां चार प्रवासी
तातून जात असता त्यांच्यापैकी तात्काय
नावाच्या एका व्यापार्याचा धून केला.
शेवाळा लोकांनी घेऊन आणले आणि
त्याचायला उभे केले. सिद्धेश्वर स्वस्त्युक्तेन
त्याचायला हजर बहायला त्याचा झाला
एवढेच नव्हे तर त्याने काही अनुरोध
केला नसल्याचे म्हणाला.

सिद्धेश्वराला राजासमोर हजर केल्या
बरोबर राजाजत दोघे शिपाई सिद्धेश्वराचे
बोली हात धरून उभे राहले. तिच्या शिपा-
याने यंत्र सिद्धेश्वराच्या मळमळाले घातले

"तू अपराध केरास की नाही?" राजाने सिद्धेश्वराला विचारले
 सिद्धेश्वर तत्क्षण म्हणाला-"नाही!"
 रवा विवाधाने घनगुला कोटा कोणत्या जांकड्यावर थांबला हे पाहिले आणि म्हणाला-"एकावर थांबला आहे!"
 "सोडा त्याला!" राजा म्हणाला.
 हत्या करताना ज्यांनी दोळ्यांना पाहिले होते ते आश्चर्यचकित झाले म्हणाले हे काय महाराज!" ते म्हणून राजाने सिद्धेश्वराला पुन्हा पुन्हा तीन प्रश्न केले आणि सगळ्या काठा एकावरच उभा राहला.
 ते सर्व पाहून प्रधानाने सिद्धेश्वराला विचारले- तू खून केल्यास को नाही? सिद्धेश्वर म्हणाला हाय केला.
 राजा ते उत्तर ऐकून थक्क झाला. सिद्धेश्वर स्वतः तोडखान खून केल्याचे कबूल करतो आहे, पणु यव अपराध न केल्याचे सांगत आहे. दोन्ही गोष्टी बरोबर कदा होऊ शकतील?

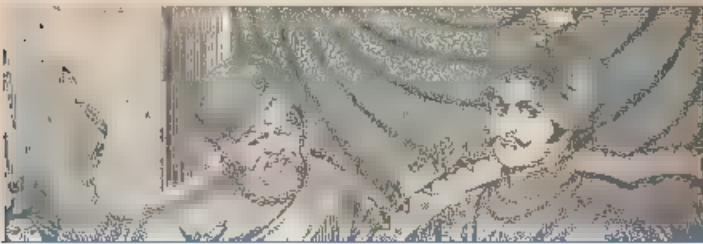
तू खून केल्यास को नाही? राजाने विचारले.
 त्याने माझ्या बायकांमुलांचा खून केला हो गोष्ट फक्त रत्न घडल्यालाच माहीत आहे म्हणून मी त्याचा खून केला. मगता अपराध केला होईल' सिद्धेश्वर म्हणाला.
 बहुसंख्यी राजाकड पाहून स्मित वित म्हणाला-"घंटा खोटा व लोख नही त्याने खून केला पण तो त्याचा अपराध नव्हता हे तो घनगुलास मानतो आहे म्हणून त्याने अपराध न केल्याचे यक म्हणते आहे. तो निष्का करण्यायोग्य अपराधा आहे को नाही? हे ठरविण घनगुला काय नाही?"
 राजाच्या लक्षात त्याची सूक आली. घनगुला सुद्धा काही मर्यादा आहेत हे ओळखून राजाने सिद्धेश्वराला योग्य ती शिला केली. तंत्र यंत्रावरच अवलंबून त्याचे निवाडा करण्याचा हट्ट सोडला.

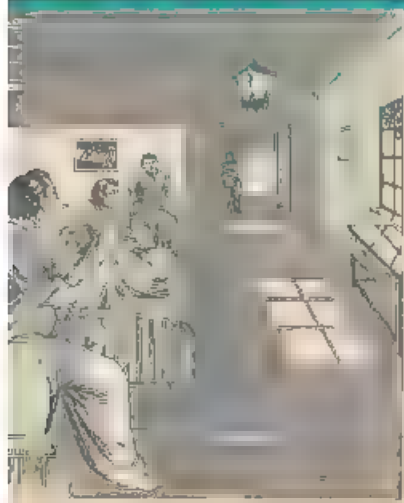

बांदलीत भून

अनाकपुर हे एक श्रीमंत खंड भाव होते. तेथे मानसाली होती गावाच्या पश्चि-
 राने सगळे फलदाय होवी गावकरा महनरी
 हाने त्यांना धव रंगा कुपन काणत्यही
 गोष्ट ची उणीव सामत नव्हती.
 त्या गावात यक्षपती नावाचा एक
 श्रामत घातकरी राजा असो त्याचा मुलगा
 रुपाकाल हा एक तुलार तरुण युवक होता.
 दिवाळांच्या वेळी त्या गावात दरवर्षी
 एक महिनाभर जवा भगत असे जत्रेळ
 पासच्या गावाहून व्यापारी आणि निर
 निराळे खेळ दाजविणारे व सहलावधी लोक
 जत्रेळ येत.
 स्वातर्षी पोकपाणी उनम हाने म्हणून
 जवा घागा भरली जत्रेच्या व्यवस्थांची
 मव जवाबदारी रूपालावरच होती त्याने
 व्यपली ती जवाबदारी उत्तम प्रकारे
 वजानडी.

जवा बाळ असता काही गानटी जत्रेच
 लोक नेथ यजून आपल्या गहृच्या व तेंड
 उभारून त्याकडे त पाहून स्फालक नेथ
 रंला.
 तुमने यथे काय काम रे? त्याने
 त्यांना धाड द्यावून विचारले.
 आम्ही कदमुळ व वनस्पती जीवधी-
 द्रव्य विक्रायला आला आहा. गानटी
 ठाकांचा नायक म्हणाला.
 त्यांचा घना जागे त लवारी करण्याच
 आहे त्याला भर्तावद्यामुद्धा यने आणि
 भूतापिडाच्यांना घरा करण्याची विद्यामुद्धा
 त्यांना येते हे त्याने एकल हाने तेव्हा
 त्याच्याशी तटा करण्यात कथे नाही असे
 समजून त्याने त्यांना झोपड्या. राहृहचा
 बांधू दिल्या.
 त्या जंगली लोकांनी झोपड्या बांधल्या
 त्यानंतर दोन तीन दिवसासच गावात

त्या मिश्रणं सोमनाथला मिश्रणं
"त्या जंगली लोकांच्या नायकाने काही
तरी प्रयोग केला मसावा, जघीच वृक्षान
नाही का तुझ्या मिश्रण' असलेली?
त्या नायकाने जास्त सक्ती तुझ्या
मशबळात आहे, असा विश्वास तुझ्या
मिश्रणा' मनात उत्पन्न करतो आला
तर त्याच्या मनाची ही मनोव्यापी
मशबळी घुर करतो येईल. याच मला तरी
मुळीच शंका नाही."

सोमनाथने पाहणी काय करतो येईल
याविषयी दोन दिवस बराच विचार केला.
त्याने निरनिराळे ग्रंथ चाळून एका उपमा-

आणि नंतर एक दिवशी दुसऱ्या
सुमारस अशोकपुर गावी धुकल मिचाला
होता

रूपालाच्या काटखणंरंखील शक्य नव्हते
इतका तो राडावला होता. त्याच्यात
बाण धरून राहिल नव्हते. नेहमी निदनेत्र
व काळवडला होता

सोमनाथला पाहून रुपाला हसला
पण त्याने फिरवण्या व इनांशाचे दिवस
होतो तो सोमनाथला म्हणाला मिश्र
या भूताने पहा, माझ भवें रक्त क्षातून
घेतले आहे आणि मज्जमांम आतून
पोखरले आहे मरण लवकर अल तर
मुटल अस पाटल आहे त्याने सुकारा
साहला खरा परतु एकदम आडू लावला-
"ते पहा" ते पहा त्या फादावर

सोमनाथने त्या फांदीकडे पाहिले व
आश्चर्यावशित आन्याने सोंग करीत
म्हणाला खरेच की र! ते दुष्ट रक्त
गिपासू भूत दिवले मला

नेथं हुजर हात ते लोक वकितच झालं
कारण त्यांना फांदीवर काहीच दिवले
नव्हते.

"पाहिलस किती भयंकर आहे त,
सोमनाथ?" रुपाला म्हणाला

'त्यातून बाहेर भयंकर भूत दुसरे

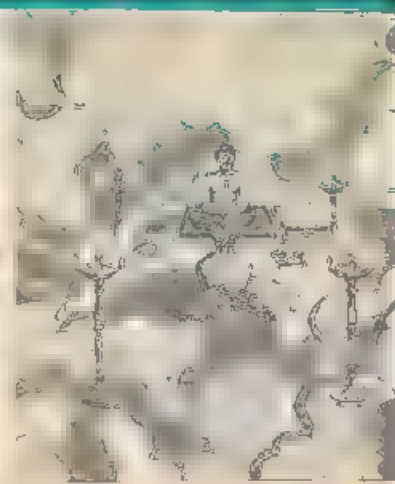
भूतवेश तरता तेंव्हा अनेक तद्दवा भूत व
पिश्याच सो पाहिली आहेत' परंतु इतके
भयंकर भूत या पूर्वी मी कधीच पाहिलं
नाही' सोमनाथ म्हणाला

त्या दुष्ट नायकाने त्यांना मावा
जीव घ्यायला माझ्यावर सोहल आहे
नाही का रे" रुपालालने विचारला

हाय मी एकल ते सगळे' अरे पण
त्या जंगली नायकपक्षा मला कमी सक्ती
नकोस त्या बट्याचे डोके मी ठिकाणावर
आणल नाही तर नावाचा सोमनाथ नाही
माझ्यासारखा त्या बट्यानं अथर्ववेदाचा
तंदराक्याचा आणि उपनिषदांचा अभ्यास
केला आहे का' अथर्ववेदाने भूतांच्या
वशीकरणाचा मंत्र आहे मी तो आणि
एक बृहदारण्यकोपनिषदातून लिहून घेतला
आहे पहा तरी' अस म्हणत सोमनाथने
आपल्या पिशाचीतून एक घडी करून
ठेंबलला कायद काढून दाखविला त्यावर
दवनागरी लिपीत काही तरी लिहिलंल
होते.

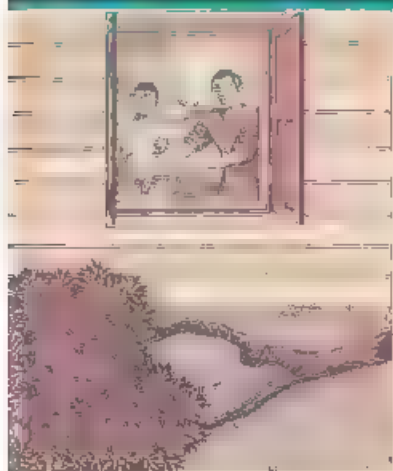
ते काय पाहून रुपालाच्या तोंडावर
अगदी थोडा वेळ आनंद झळकल्यासारखा
दिसला आणि पुन्हा त्याचा बेहता गंभीर
विचारात परत्यासारखा झाला.

सोमनाथ म्हणाला-"आज रातिवार
आहे, भूतांच्या उन्नाटनाला उत्तम वार

आहे, मी सर्व तयारी करून ठेंबली
आहे. आज संध्याकाळी संतो त्याच
समाचार! आता त्याचे दिवस मरलेच
समज।'

संध्याकाळ न्हायची वेळ होत आली
सोमनाथने जे जे करणे आवश्यक होते ते
सर्व तयार करून ठेंबले. यदुपतीच्या घरा-
समोरच्या जाग्यात सबासारखे बालून
ते स्वच्छ केले. पंगोळी बाळून एक
मोठे बटूक तयार केले. त्याच्या मधोमध
एका पितळेच्या कळ्यात पाणी भरून
त्यात आंब्याचे टाळे ठेंबले. त्याच्यासमोर
कुलं वाहली गेली. नंतर रुपालालला
स्नान बालून व नवे फोरे पोतर मंहायला

दिव्यात आज त्याचा एका गारुडिचावर दसविण्यात आला. त्या जवळ एक चौरगा-
सारखा तुल पाट ठवण्यात आला.
मंगणगुण्या जवळी कापण्यात चार समया
लावण्यात आल्या. रतार धूप घालून घुन
त्या परिसरात ती पसरले याची काळजी
बाळगण्यात आली.

काळोख पडू लागण्याच्या सुमारास
सोमनाथ रुपलाळच्या जवळ वसुन संस्कृत
भाषेत बंध म्हणू लागला आणि म्हणून
एवढे रुपलाळला आल्याच्या झाडाच्या
फांदीकडे पहायला सांगून "ते पहा!"
"ते पहा!" असे म्हणू लागला. रुपलाळ
तिकडे निरखून पाहू लागला.

जवळी घडणाला घडून आला होता
त्याला कपण्यासाठी सामनायच्या यत्ना-
शक्ती निराळी होती. दिव्यात आग होत
थोडीत वसुन त्यात शण्डी पेटविली व
सांनिने घावाठी बंध वंश सामनाय वहा
पिऊन वरून आपला वंशोत्तरा करून घेत
लागला.

आणखी पाहू मिशिर मच म्हणत
राहुन्याचे इतरातूनच याच्याकडे झड
मरातून पडे लागले आणि तेच फांदी
पडली तव्या मारा आवाज आला.

ते पहा भूत खाली पडलेत श्रान
आहे. असे म्हणत सामनायत आपल्या
मदतनिस्सला झाली व वंशी आणा-
यला सांगितले त्या माणसाने प्रथम
तुमची एक वंशी आणली ती कप
ठवावची वंशीत होती. सामनायत ती
कडक्याने सांगली स्वच्छ पुसून काढली
व म्हणाला-"आण आता बायली"
कडक्याने घर बाटली उघड्या घावात
अरु नकोस!"

त्या माणसाने कडक्यात बसून सांगली
आयली. सोमनाथन ती एक कड
क्यानेच घेतली आणि बायलीच तार
कडक्याने जेवून पुसून ती बाटली उघडावर
ठंबली.

य इतकें जेवण घेऊन बसून बसून बसून
आणि त्याची पडलेल्या फांदीकडे पहात
म्हणाला- या म्हणले यात मुकाट्याने!
चुनोदजा आला माहीत तर मारण होमच
कडावा लागेल. म्हणून सरळ मागिते
!" असे म्हणत उठल्या हातान बोले-
याच्या प्रतिभेत तरून बायलीवर ती
उठत याच्या वळान ठेवली आणि म्हणाला-
मिमा! स्वच्छान त्या भुताला बंद केले
या बायलीने तार काही बळ मंत्रोच्चार
करून उघडावर म्हणाला-"बाटलीत
मने उघडावे की नाही हे तुला कोसे काळ-
पात? तरमग पहा, भूत बाटलीत गेले
आहे आणि म्हणत वंशी बाटलीला चिकटला
आहे वंशी उचलून पहा बाटली चिकटून
बसली आहे की नाही ?!"

त्याने वंशी उचलून दाखविली व वंशी
वरावर बाटलीमूढा व उचलली गेली
भूत बाटलीत बंद झाले. असे
आपडन रुपलान घाटघान आगला आणि

पावळ येऊन पडला त्याच्या तोंडावर
पाणी विपडून पंख्याने घारा घालून त्याला
बुडीवर बाणण्यात आले. आता ती निर्धास्त
झालला दिसला. त्याच्या तोंडावर समा-
धानाचे स्मित हात

सोमनाथ आपल्या खोलीत ती बाटली
धेऊन घेता ती छान वेपण्यात बायली
आणि त्याच्या दिव्यात लवसवण मडाच्या
झोडात फेकून देण्यात आली

सोमनाथच्या मदतनिस्सने धंगडीच्या
विस्तवाचा ताप देऊन बाटली तापवून
बाहेर आणून दिली म्हणून ती ती कडक्याने
धडन घेऊन आला होता ताप लागल्याने
बाटलीतली हवा विरळ होऊन उडून गेली.
बाटलीवर वंशी ठवल्याने बाटलीतली हवा
थंड होऊन अधिकतम ठंडी बनलीतल्या
हवेच्या दावापडा बाहेरचा दाब जाणून
असल्या कारणान वंशी बाटलीला चिकटून
राहली

माता झाडाची फांदी पाडण्यासाठी
लोखंडी तारेचा उपयोग करण्यात आला.

१६३. अत्यद्भुत माया शिल्प

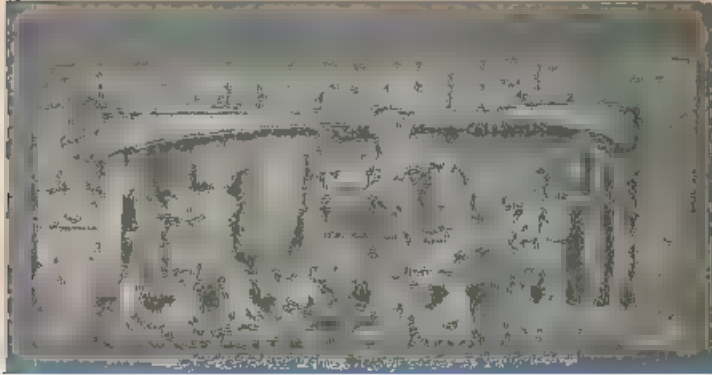
रोमन साम्राज्याचे पडन होऊन युरोप खंड बांघकारे गुंतास होते तेव्हा अशांत अगळेच्या अफ्रिका खंडात नवा जातीचे शिल्प मसिनेच्या मरकपाटेना पोचले होते या चित्रातले शिल्प गिरेभासातील पियरानिबस देवताच्या पोपुस दाराच्या कुमटावरील इगडावर कोरलेले आहे.

या कुरवाट पुजारी किंवा त्या जातीचा पुजारी आपल्या अनुयायांजो बोवन असलेल्या चित्रित करण्यात आला आहे त्याच्या देहाचे अवयव इतके श्मशानवद्ध आहेत की खगोलगती सापसच आहेत की नास असा भास होतो.

या शिल्पातला काही भाग अर्धे रूप असलेल्या सुतीचा तर काही पूर्ण रूप असलेल्या सुतीचा आहे. शाबाशिल्ल कवेचा हा एक सुंदर नमुना आहे. नासकाचे छळ इतर लोकांची डोकी हेच संपूर्ण शिल्प आहे. उगवेल शिल्प अतिशय खण्ड आहे.

दय्याच्या मसिनेतली १५८ शास्त्रीय शिल्पकला वस्त्र असेच वस्त्र लोकांना यातून महा शिल्पकलाच्या अतिशय हे शिल्प हे ५० ७३९ असे वस्त्र आहे अतिशय कथिलपु शिल्प आहे.

ह्या प्रवेशला शिल्प मसिने १५९५ मध्ये दानला १९३० मध्ये यथे मसिने प्रथम मोठ्या प्रमाणावर शिल्पकला मसिने करण्यात आले.

संगीतज्ञा मनसा

फार पूर्वी एका गावां एक यार संगीत विद्वान होत. प्रत्येक दिवशी सकाळी उठून ते आपल्या वस्त्राच्या पडवीत बीणवर गाभून करीत. तेव्हा घरगुत नाणार पणार लोव क्षणभर घांत आणि त्यांचे वीणा-वादन ऐकून म्हणत किती-वार विद्वान आहून आणि घाले संगीत वस्त्राळ किती उच्च दर्जाचे आहे.

परंतु त्या संगीत विद्वानाची फक्त स्तुतीच होई. कारण स्वतःच्या पाटा-पाण्याची विवचना त्यांना नसलीच असे त्यापरला प्राप्तीमुद्धा त्यांना त्यांच्या विद्वानवर हात नस आपल संगीत ऐकून स्तुता करणारे फुल नाही फुलाची पाकळी म्हणून चार पैस देतील असे त्यांना वाटे, परंतु त्या वस्त्रा वस्त्रात कोणी निषाला नाही. त्या बीणावादाच्या शेवारीच एक श्रमंत गृहस्थ रहात असत त्यांना वेळ म्हणाली- "सर्व तुमच्या विवंची व साधनंची

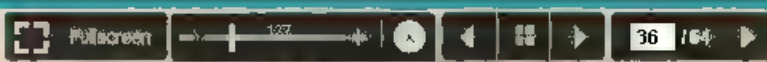
मिळ नव्हां न बीणाव दकाच्या श्रमशेन वस्तुन त्यांचे तोषावदन एकल व त्याच्या अत्यद्भुत कौशल्याची प्रशंसा करीत त्याच्याकडून आपले शासनचे राग वातवून एकल नो आपल्याला कधी तरी क्षुप रंग देऊन आपली मदत करीत या आशेन तो विद्वान उत्साहाने निरनिराळ्या राग-रागिण्या वाजवून त्या क्षीमंत गृहस्थाची करमणूक करी. इतके ध्यान देऊन संगीत ऐकणार गृहस्थ आपल्याला काही नाही डर कमीत कमी दूध किंवा भाजीपला तरी पाठवील असे त्या संगीत विद्वानाच्या बायकोला वाटे, परंतु त्या विद्वानाने कधी तोंड उघडून सांगितले नाही की त्या क्षीमंताने स्वतः होऊन काही दिले नाही.

एकदा त्या विद्वानाची बायको नवऱ्याला म्हणाली- "सर्व तुमच्या विवंची व साधनंची

इसका प्रयोग करनेवाले को, तब ही
मान्यता दी जायेगी। एक ही व्यक्ति ने ही
तो श्रीमंत गृहस्थ तब साधुत्वात्मा बसूत
एकत भगवत् श्रीमन् दुसरे काम कर देत
गोही. नाक एका श्रीमन् ग्यान्त्यायक
भाषा। फुकराणि भाषा एकायका भाषा
बसतो जाही विलं त्यात तब यायक तरी
बंद करीक। तुम्हांस दुसरे एकादे काम
पह्याला खबद तरी मिळक "

“बिना बिकू नवै असा सिद्धांत अमला
तरी आता निरुपाय म्हणून त्याला देखील
तयार झाले पाहिजे नाही तर उपाशी
मरण्याची पाकी कायची परंतु मी साधना
मग्न झाला असलो की मला हे सर्व आठवत

१॥ २॥ ३॥ ४॥ ५॥ ६॥

१॥ २॥ ३॥ ४॥ ५॥ ६॥

[illegible]

न्या श्रीयंत ५ गंगात्मसूत्रा रत्ना २ ॥
तो न्या सगाम प्रियानका ४० ॥ ला
मकथा ॥ १०० ॥ मरु वास्तव मरुप

मिळेल, ह्याची मी स्वप्नात दिसाव बघता
 कोणी जणही तुमच्या माझ विवाहात
 अजून पाडेला येत बारागण दिसव
 तुमच्या मनीषाची लहान उडवा मा

मिळती न्याय्य किती लगे पटीन ता
मुद्दालाच मिळायला देवा मुद्रायला-
सारक्यांना द्रव्याचा लोभ अशु ३५ प्रिया च
तुमच सर्वेस्व आहे असे मला वाटत

ता मान विद्वान् धर्माणां सुदृढा
 इष्टानालस ते सर्वं वगवर्ध भास्व भास्व
 या विष्णवे इत्युक्त्वा भुवि कण्ठपादयोः
 तानदासो गच्छन् अणवर्षं कायं प्रसूयन्कल
 पन्तु वृष्टौ च भावा विचार कदा नम्य
 द्रव्यं अ जल तत्र पात्रं ३१ वा १८ वा
 पदं क" अथकान् स्यात् कदा पश्यन्
 यमादौ शङ्कराभ्यां ३३ वा ३३ वा

कत एव साक्षात्क्षेत्रं पिच्छात् नदी
तत्र यथा जगत्स्य तिरोह ध्याया भागात्
अग्नि संयतिता भासा ।"

श्वर शूर विहासि। त्राग्न नमः केश
 धी मृणाल सर एक एक कदंबु। जगत्
 न ह्ये। नृप न संग न एकत्र बाह्ये तर धी
 वरुण इत्येता बाह्ये। धी मृणाल तः। श्रीमन्
 नृप न विभु न।

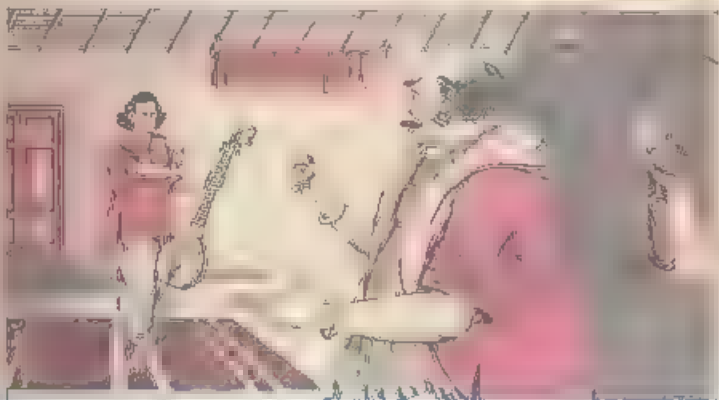
ना नन्द्यावर क्षणीत विठ्ठलाची जाणको
 म्हणायला यानाची जाणा टळली !”

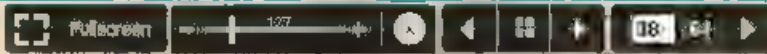
५ तू एक दिवस ३ महत्वाची ती श्रावण
रथिना व धिनाला मी आनंदना
ल्लादा री वाजुदा री रथिना दला
सुर प्रभा री अशी नववळ नला ३ राग

आलो तो शीघ्रतः आपन्या बीणादाबरासादी
हतकी झलकछा बर्षानेति मसन्त्याये पादून
तो संगीत विद्वान फुलला आणि वीणा
चढेन वाजवू लागला. तेवढ्यात बस्यकान
आठवण करून देण्यासाठी त्याच्याकडे
पाहिले म्हणून तो विद्वान आपला उत्साह
थोडा आदरून म्हणाला—“ही तुम्हाला
पुर्वीच सांगितलं होतं, आठवण करून देतो
संगीत ऐकून काय देणार बोलो।

तो श्रीमन्त मन्नापका व हिर्मन्नेशाका
सूर काढीत म्हणाला- "अहो! पुन्हा तेच!
विद्यला विकण ह किती लज्जास्पद आहे?"

विद्वान् विद्वत्तया मातुलं नृकाम्-
 दत्तं तान् नान्विना काणं दानं शयं नृकाम्
 गच्छन्ति वा मातुलं नृकाम्

म्हणजे 'तुम्हाला दान नसतं तरी मलाही एकदा दान द्या' असे म्हणत होते. 'तुम्हाला दान नसतं तरी मलाही एकदा दान द्या' असे म्हणत होते.

'जोही' म्हणजे तुम्हाला दान नसतं तरी मलाही एकदा दान द्या' असे म्हणत होते. 'जोही' म्हणजे तुम्हाला दान नसतं तरी मलाही एकदा दान द्या' असे म्हणत होते.

'यात धोडा कुठली?' मला खरोखरच दुपारी गरज आहे' तो विद्वान म्हणाला. 'यात धोडा कुठली?' मला खरोखरच दुपारी गरज आहे' तो विद्वान म्हणाला.

आपली दान नसतं तरी मलाही एकदा दान द्या' असे म्हणत होते. 'आपली दान नसतं तरी मलाही एकदा दान द्या' असे म्हणत होते.

नंतर तो मधून मधून यांच्या सगीत ऐकण्याला दान पाठवताना म्हणायला आणि पाठवायला नाही हे असेच बघताना दान नाही पाठविलेले म्हणून खेदाने म्हणायला- "बिसरलो हा. माझा नंतर नक्की पाठवतो." म्हणायला शेतमी बायकोच्या आग्रहावरून त्या सगीत विद्वानाने त्या भोक्तेविरुद्ध त्याच्या धिशाकडे तक्रार नोंदविली.

त्याच्या धिशाकडे तक्रार नोंदविली. त्याच्या धिशाकडे तक्रार नोंदविली. त्याच्या धिशाकडे तक्रार नोंदविली.

म्हणजे 'तुम्हाला दान नसतं तरी मलाही एकदा दान द्या' असे म्हणत होते. 'म्हणजे 'तुम्हाला दान नसतं तरी मलाही एकदा दान द्या' असे म्हणत होते.

त्याच्या धिशाकडे तक्रार नोंदविली. त्याच्या धिशाकडे तक्रार नोंदविली. त्याच्या धिशाकडे तक्रार नोंदविली.

म्हणजे 'तुम्हाला दान नसतं तरी मलाही एकदा दान द्या' असे म्हणत होते. 'म्हणजे 'तुम्हाला दान नसतं तरी मलाही एकदा दान द्या' असे म्हणत होते.

निवडून त्यांनी आपल्या घरी नऊ दोन म्हणीने बांधावी "

ते ऐकून श्रीमंताला ओक्यावर बीज पडल्यासारखे झाले. तो म्हणाला- "हा अन्याय आहे प्रभो! माझ्या गाईनीस सर्वोत्तम गाय? म्हणजे काय झाले? तो दर रोज दहा गोर दूध देतो हो! दोन महिने त्याने तिला आपल्या घरी नेली तर त्याच्यावरच कर्ज निघेल!"

"होय! त्याला कर्ज होईल हे असे बाहेर तर ती दर रोज दहा गोर देऊन तुमच्या घरी बीजा वाजवीत जाईल आणि कर्जफेड करील!" त्याच्याशी म्हणाला: आपली सदांत उत्तम गाय द्यावी की तुमच्या गाईंशी सदांत उत्तम गाय लागली ठरू आपल्याला हजर तो राग

धोमन हा गृहस्थ दानापासून एक दान दिले तर कसे या आपला तोटा पत्तिष्ठापना म्हणत बोलला परंतु मनीष विद्वान खाली उतरावेला तयारच नव्हता म्हणून त्या श्रीमंताने खाली कथून केल.

संगीत विद्वानाने दोन तास बाजविले तो श्रीमंत तितका वेळ मुंडी हलवून ऐकत होता आणि गुपचुप उठून निघून गेला त्याने दूध पाठविले नाही.

नंतर चार दिवस तो त्या बाजूला फिरकला नाही, पांचव्या दिवशी लाळ धोडीत येऊन म्हणाला- "अहो! ऐक तर हा तो राग!"

A screenshot of a video player interface. It includes a 'Fullscreen' button, a progress bar with a playhead at approximately 15%, a volume icon, a play/pause button, a stop button, and a next button. The video title '40 154' is displayed on the right.

हो? मैं आपसे कलकत्ता ले जायने हा-
तो संभाव्यादय महाराज

नंददास त्वां शीघ्रमेव मृत्युं तथा लोकांतरात्
कीलं त्वत्पुत्रो वीरमहो भवतु । शत्रुघ्नविशिष्टः
वृद्धो वृद्धाः शत्रुघ्नो वृद्धाः । मृत्युं यथा या
सुखी वृद्धाः शत्रुघ्नो वृद्धाः । मृत्युं यथा या
मौ वृद्धाः शत्रुघ्नो वृद्धाः । मृत्युं यथा या
मृत्युं यथा या मृत्युं यथा या मृत्युं यथा या
मृत्युं यथा या मृत्युं यथा या मृत्युं यथा या
मृत्युं यथा या मृत्युं यथा या मृत्युं यथा या

मे कश्चिद्दुःखं भवति न हि मया
 या कश्चित् वाच्यते न हि मया
 न हि मया वाच्यते न हि मया
 न हि मया वाच्यते न हि मया
 न हि मया वाच्यते न हि मया

१. २. ३. ४. ५. ६. ७. ८. ९. १०. ११. १२. १३. १४. १५. १६. १७. १८. १९. २०. २१. २२. २३. २४. २५. २६. २७. २८. २९. ३०. ३१. ३२. ३३. ३४. ३५. ३६. ३७. ३८. ३९. ४०. ४१. ४२. ४३. ४४. ४५. ४६. ४७. ४८. ४९. ५०. ५१. ५२. ५३. ५४. ५५. ५६. ५७. ५८. ५९. ६०. ६१. ६२. ६३. ६४. ६५. ६६. ६७. ६८. ६९. ७०. ७१. ७२. ७३. ७४. ७५. ७६. ७७. ७८. ७९. ८०. ८१. ८२. ८३. ८४. ८५. ८६. ८७. ८८. ८९. ९०. ९१. ९२. ९३. ९४. ९५. ९६. ९७. ९८. ९९. १००.

काशीप्र राजा मर्गपुरव राज्य काशीज
वसन पनन पावली त्या राज्य ज्ञा विचरी
कार वसन हानी पुनान न राज्य वरीज
श्रीणि रका अशोभ भजस्या अशदीर्शन
राज अशानी मना कलवावापासल राज्याची
दवावा अशो श्रीना नश्री त्या पवि
नपाकरनन त्या राज्यान मुधारणी करन
व्यापन मुधि पावाही दुर्शन

व्यापकता तथा वास्तविकता जगत् में
 बिलंब व अक्षमता, सुदृढ़ता वास्तविकता जगत् में
 प्रकाश प्रदीप्तता, व्यापकता में वास्तविकता
 इतनी ही व्यक्त कहने अर्थात् निम्न के ही
 अर्थ ही सुस्पष्टता के एक एक का ही
 वास्तविकता मिश्रितता, अर्थात् वास्तविकता
 वास्तविकता ही सुस्पष्टता के ही वास्तविकता
 वास्तविकता ही इतनी वास्तविकता अर्थात्
 वास्तविकता ही इतनी वास्तविकता अर्थात्

कृष्णस्य चित्तं विना न भवति । अर्थात् नष्टं
भवति । नष्टं भवति । नष्टं भवति । नष्टं भवति ।

निर्णय घेजेनेच करावा असे मला वाटते तुमच्या शमसुतच्या सभासदांनीच आपला राजा कोण व्हावा याचा निर्णय घ्यावा. मी लवकरच निवडणुकीची व्यवस्था करतो."

ते शंकून धरून जमीनदार विचारात पडले. प्रत्येकाने विचार केला, आपला शीव व आपली धासधस्त पुढे नेणे आपणच अधिकारात आहे. इतर शमसुतांना आपल्याकडे कसे वळवून घ्यायचे? म्हणून प्रत्येक जमीनदाराने आपल्या शमसुतेकडे दुर्लक्ष केले व इतर शमसुतांच्या उन्नतीसाठी प्रयत्न करू लागला. प्रत्येकाच्या मनात निवडणूक जिंकणे पाहिजे हा एकच विचार होता.

भाषासारखा पैकाशा वापर होऊ लागला. गावातल्या देवळांकडे कोणी दुकून पडत नसे, त्याची डागडुजी झाली. नवीन विहिरी व नवीन तलाव खणले गेले. रस्त्यांच्या दुकस्तीची कामे सुरू चाली. दुतर्फा झाडे लावली गेली. परिणाम असा

गावात नाव कमी झाले आणि इतरांचे गावात मान वाढला.

काही दिवसांनी कमिशनरने पांढऱे जमीनदारांना वाळवंित व म्हणाला.

"माझ्या हेरांकडून मला अर्थ करून आहे की तुमच्यापैकी एकालाही स्वर व शासित कोणी मान्यता नाही. तुमच्या मध्यम शासकरीत तुमच्याविरुद्ध राखणी करीत आहेत म्हणून तुमच्यापैकी एकालाच तो होण्याचा अधिकार आहे. तराईत तो तरी मध्येच नसत नाही. वगळून तो आपणच आहे. तुमच्या मध्यम शासकरीत तुमच्याविरुद्ध राखणी करीत आहेत म्हणून तुमच्यापैकी एकालाच तो होण्याचा अधिकार आहे."

पांघट्टी जमीनदारांनी त्याच्या उद्देशातून नव्हते ते खर्च करून घ्यावी. राज्यापद ही खालविले त्यांनी परस्पर विमर्श करून, कट आणि त्यांची राज्यापद मिळविण्याची युक्त यत्नावाकांशा बघूनहीमुळे ते एक सामान्य नागरिक झाले.

अजलेल्या कोड

एक गावात लखुजी आणि सखुबाई नवरात्यापैकी रहात असत. सखुबाई स्वभावाने अगडशः होती. करू लागून आज्ञाच राखण गर्दी असे नहमी ती म्हण.

लखुजी नहमी निव्यावर जाऊन अगडशी होण. 'झपाटू' वगैरे माजक्या शब्दांनी तिची सभासना करी. तिचा मान नदमा करणून जाई, दुष्ट उतू जाय व कथ्या वाजून घानन्या अन्वया तर यकच्या नाच लावा-यच्या ता ज वाम हाकी घई ते कधी सुट्टीकरण योग्यच नाही.

सखुजीनी म्हातारी हेम हाऊन वाळून गेली. नवीन व गेली म्हैम विवत घणायामारी त्यात पैसे जमा करून ठवले होते ते चांगले पांचशेदर होते. म्हातारीच्या गावच्या म्हातारी चांगल्या दम्या अन्वयात म्हणून प्रसिद्धी होती. दुसऱ्या दिवशी त्या गावाचा बाजार

आहे हे कळल्यावर राखीच त्या भावी जायला लखुजी तयार झाला.

निवण्यापूर्वी तो बायकोला म्हणाला- "अग ए! बाताच तू पेशू लागलोस वाटते? मी सगळे पैसे घेऊन बाळगी होतसे घरी ठवून बरोबर तीनशे घेऊन जाऊ."

सखुबाई जांभया देत म्हणाली- "तुम्हाला कम वाटते तसं करा!"

"धरात पैसे ठेवणे म्हणजे घोका आहे! तू डोंगडारकी ओपणार, कोणी येऊन तुला उचलून नेले तरी कळणार नाही तुला."

लखुजी म्हणाला

"तर घऊत जा सर्व पैसे बरोबर!"

सखुबाई म्हणाली

"तीतशे हयमांना चांगली म्हैम मिळेल. जास्त पैसे बाजारात कशाचा त्या? दोनशे रुपये घरांत ठवून जातो. मात्र तू घोडो

'एरा वांग वरु हा?' भूम्याजवळ घुरेसे घेरे नाहीत ना!' लखुजी म्हणाला 'तू तू तीनशे रुपये इकडे दे. मी त्याला सपळावून सांगतो आणि म्हैस तुझ्या हातात वेतो, सालं की नाही?' तो म्हणतारा म्हणाला

लखुजीने जवळचे तीनशे रुपये त्या म्हैसवाला दिले. त्यानंतर तो म्हैसारा पो गेला तो गेलाच! लखुजीने बराच वेळ वाट पाहिली आणि शेवटी म्हैसवाल्याला जाऊन त्या म्हैसान्याविषयी तक्रारी करू लागला

तो म्हैसवाला लखुजीकडे थोड्याशा रागाने पहाऊ म्हणाला-"कोण रे मित्रा-वाला म्हैसारा म्हणतात? हो म्हैस माझी, माझ्या पोटधान जन्मली वाडली व्यायली आज माझलाज झाला म्हणून बिकामला निघालो

लखुजी थोड्याभाराला सवें वाजान फिरत आला परंतु त्या म्हैसवाचा रत्ना लागला नाही

मागरी कळतपोवर म्हणून अ. न. रयाडे लवया काशी साबटा होता! लखुजीला मखांसी भवति कंदेल अगदी हवाण झालेन मध्याकालीं रिवाय्या हातात ना घरी आला तेव्हा चांगला काळोव पडू लागला होता

नवी म्हैस कांठे आहे हा? सव्वा वारून तवयाला पाहताच विचारले डोवळ माझे! नशिवातच पाठ फिरविला 'असे म्हणत लखुजीने बाजारान घडतल्या सर्व गोष्टी सुत्रातापासून पाहिले तव्या भवताहे सर्व एकन म्हणायो आऊ क्षा हात नशिवात नव्हत राहूड! आणि नवऱ्याचे सात्वत करू लागला

नंतर बायकोत दावाविलेला पराक्रम एकीन दक्षिणी थक्कच झाला आपण घरावर ओळखले राहिल म्हणून तिका त चुल्ला यंदेल ने बालन होला असा घटलासाण करू लागला त्या दिवस संपून त्यात बायकोच्या अपेक्षेपेक्षाच बुक्कमुठा उकळण करू लागला

डोस आंधळा

एका गावात राम नावाचा एक भोळा भाणस होता अस त्याने बापात त्याच्यासाठी म्हणून ठेवलेले इस्टर वाढवून दुपथक वेळी गमूला द्यायू भवताच मृतंग होत त्याचे ना जगाशी कोणी नातच नसूला वाट आल्या पद जन्म कलच्या पापाने फुल म्हणत हा मुलगा त्या रीती जन्मला आणि आहे

एकदा त्या पाकी एक बायला रामा लाल नरन म्हणताना बायला पुत्रजन्मी हा वरी पाद करू होणे त्याच फुल म्हणून हा बायला जन्मला आहे त्या पापातून पुत्र जन्मला नाही मार्ग असल्यास साक्ष्याची पाय होणो

बायला अ. अगदी सा. बायला बापात न फक्त बायला दवग काय! हा बायला न. न. बायला हा. बायला ना इतर ना. तो साधू म्हणाला.

राम लाल घरे गेला आणि बायली सर्व दारे बंद करून ठेवून आज स्वस्थ वसून राहिला तेवढ्यात कोणीतरी येऊन शर ठोठावले, रामने बायला बायला यश्वर कापत दार उघडले, दार ठोठावणारा त्याचा मुलगा द्यामूच होता

"काय हो बाबा सर्व दारे बंद करून झेली आही ऐत दुपारी?" द्यामूने बापाला विचारले

रामने सर्व काही मुलाला सांगितले द्यामू थोडा विचार करून म्हणाला-"होय ना, माय बायला दिवस तुम्ही जंगलात कोठे तरी काढा! एक पेसादक्षीक खर्च होणार नाही"

वाटेत त्याला कोणीतरी भेटला आणि पाद बायत आहेत असे म्हणत त्याने गमूकड त्याच्या वडाणा मागितल्या त्या दिवशी कोणी काही नावितले तरी हे

म्हणून साधूने सांगितले होते म्हणून राभून वहाणा काढून दिल्या.

आणखी काही अंतर जाऊन गेला तर एक बाई वानव्या मुलाला बघत जात होती जून 'मी' म्हणत होते तिने छत्री मागितली ती राभूने दिली

आता पायात वहाणा नव्हत्या ब डोक्यावर छत्री नव्हती तरी तो उन्हात चाळस राहला. इतक्यात रामूला एक म्हातारा भेटला. त्याने रामूजवळ सदरा मागितला. राभूने झोळ्याखिवाय सदरा काढून दिला.

अगदी जंगलाच्या कडेला रामू पोचला असेल, तेव्हा त्याला एका वीराने शोधले आणि म्हणाला - "सुकाटधानं कंबरेचे धोतर सोडून देतोस की .|" राभूने ते ऐकून डोक्याचे पागोटें सोडून कंबरेच्या पुढाळले आणि धातार सोबत दिव

की अशासाठी की दूर गेल्या पाहता काहीतरी थार पुरतो दिसत व म्हणजे हे पहा नुम्ही ज्ञान आहो त्या वाऱ्यावर हाथ भर चिखल आहे नभाळत ना

त्या माणसाने मागले की असून 'वक्ता' दुर्लक्ष करून तो पुढे चालू लागला. थार पुरतो दिसत व म्हणजे हे पहा नुम्ही ज्ञान आहो त्या वाऱ्यावर हाथ भर चिखल आहे नभाळत ना

व असे निवडता अरंडीर हातें मागता आता पुढे जायचा विचार पडला. त्या साधूला येऊन भेटून जेव्हा जायता त्याच्यावर आलला प्रश्न वणत करून मागले ना

ती माझ मित्र बनून म्हणजे मरणा मागण्या व नुसतं मागून घेता मला नव्हे अर्थ करून घेतला. काणा मागितले ज्ञान तुलायला. तू शोधत काहीतरी होत आहे तू नुसतं दुर्लक्ष करून घेतला म्हणजे अर्थ हातें. शोधत ना तुलायला. तू शोधत काहीतरी होत आहे तू नुसतं दुर्लक्ष करून घेतला म्हणजे अर्थ हातें. शोधत ना तुलायला. तू शोधत काहीतरी होत आहे तू नुसतं दुर्लक्ष करून घेतला म्हणजे अर्थ हातें.

महावली हनुमान

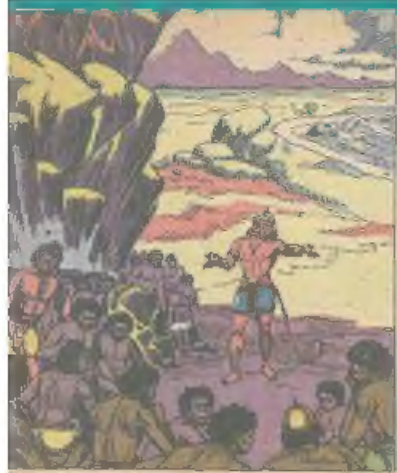
संपत्तीने मोना कोठे आहे, हे सांगितल्या-

तर वानरांना इतका आनंद झाला की ते उड्या मारू लागले व रामनामाचा धर्म बळ लागल वानरे समुद्र पार करण्याच्या हेतून नमूद्राच्या काठी आले परंतु ते अफाट समुद्र पाहून त्याची छाती धडधडली समुद्राच्या त्या भयंकर लाटा पाहूनच त्यांचा सर्व उत्साह यष्ट पडला समुद्रात भयंकर प्राणी असतात हे त्यांनी एकाच हात त्याच बरोबर हनुद्र एका बाजूला गोन दिसला तरी दुसऱ्या बाजूला लाटांचे तांडव मुख खालूच होते. ते सर्व पाहून वानरांचा हीना नव्हता की सर्व धीर सचला नदीचा दुसरा काठ अलीकडून दिसता तसा समुद्राचा दिसत नव्हता.

"आतां पुढे काय?" वानर हा प्रश्न करून परस्परची तोंडे पहात होते

आपले बसुपायी आणि साबीदार समुद्राला पाहून म्याल्ल पाहून अणद त्यांना म्हणाला- बाबरेना जाऊ नका सर्व हे आपल्यालाच आनून पोखरून काढतं. ही वेळ आपला पराक्रम दाखविण्याची आहे हातपाय गाळून बसण्याची नाही

ती राज सर्वांनी समुद्र किनाऱ्यावरच काढली. दुसऱ्या दिवशी उजाडताच आणवाने सर्व वानर सैन्य एकत्रित केले सर्व वानरांना एकत्रित करण्याची शक्ती फक्त मंगदाच्या व हनुमानच्या अंगात होती. इतर कोणाला ते साध्य नव्हते

अंगद सर्व वानरांना संबोधन करून म्हणाला "आपल्यांपैकी हा समुद्र पार करून जाणारा कोणी आहे का? त्याने लंकेला जाऊन सीतेचा शोध काढावा आणि सुखीबाबा आज्ञेचे पालन करून सर्वाना वाचवावे. लंका येथून शंभर योजनांवर आहे, हे आपल्याला संपादकडून कळले आहे. तेव्हा इतके अंतर ओलांडून पलीकडे जाऊन जो परत येईल तोच आपणां सर्वांचे सुखीबाबा रामापासून रक्षक करू शकेल. तोच आपल्या सर्वांच्या मुलांची भेट होऊ देण्यास आणि पुढील आयुष्य सुखाने घाल-विण्यास मदत करणारा होईल. सुखीबाबा आणि लक्ष्मणाला आपले तोंड दाखवायला

सहायक काम उद्वाहण ठरविले आहे. तुम्ही हा समुद्र पार करून लंकेला कोण जाऊन यायला तयार आहे, हे बोलो, हे संकट टटोल असे काही तरी करा."

परंतु कोणी तोंड उघडले नाही. सर्वांच्या भाला खालीच होत्या. दगडाच्या मूर्तीसारखे सर्व गप्प बसून होते.

सर्वांना गप्प त्रसलेले पाहून अंगद पुन्हा म्हणाला—"तुम्ही सर्वे थोर पराक्रमी शूर व नीर नाहीं! प्रसिद्ध व थोर कुळाल तुम्ही जन्म घेतला आहात. तुम्हाला अरकात्र कोडेही नाही अशी तुमची कीर्ती आहे. तेव्हा तुम्ही किती अंतर उद्वाहण करून कापू शकाल एवढे तरी सांगा!"

तेव्हा काही वानरांनी आपापल्या शक्तिसामर्थ्याचे वर्णन केले. राज म्हणाला—"मी दहा योजन दूर उडी मारू शकेन." गवाक्षाने तो बीस योजन उद्वाहण करू शकेल असे सांगितले. गवाक्ष तीस योजन म्हणाला. शरभ चाळीस योजन म्हणाला. गंधमादन पन्नास योजन म्हणाला. वेद साठ योजन म्हणाला. हिविद सत्तर योजन म्हणाला तर सुपेण ऐंशी योजन म्हणाला.

त्यानंतर जम्बवत म्हणाला—"मी एके काळी उद्वाहण करण्यात पंधर पन्नास होती. परंतु आज वाईकस आल्या कारणाने माझा

थोर बचला आहे. तरी हे रामाचे कार्य माझे म्हणून अंग चोखन साधणार नाही. मी जोखीम घ्यायला तयार आहे. तुम्ही मला उद्वाहण करायला सांगितले तर मी मल्बद योजन तस्करीच उद्वाहण करू शकेन."

सर्व म्हणाले ते श्रोतपणे ऐकून घेऊन अंगद म्हणाला—"शंभर योजने उद्वाहण मी करू शकेन. परंतु मी परत येऊ शकेन की नाही. एवढीच संका मला आहे."

ते ऐकून जम्बवत म्हणाला—"होय रे, तुझ्या शक्ति सामर्थ्याची कल्पना आम्हांला नाही का? शंभर योजनेच काय हजार योजने सुद्धा तू उद्वाहण करू शकशील आणि परत सुद्धा येऊ शकशील. आम्हांला त्यात शंका किंवा संदेह मूळीच नाही. परंतु तू किती झालास तरी युवराज आहेस. म्हणून तुला कोणत्याही परिस्थितीत जाऊ देता येणार नाही. तू आमच्या पैकी पाहिले दयालू पाडव, परंतु स्वतः जाऊ नकोस! तुमचे कुशल सुख पाहणे आमचे कर्तव्य आहे. तूच लंकेला गेल्यास तर आम्हांला इकडे कोण संभाळील? आमच्या हातून कोणतेच काम होणार नाही!"

ते ऐकून अंगद म्हणाला—"तुम्ही म्हणता त्याप्रमाणे मी समुद्र पार जायचे नाही, तुमच्यापैकी कोणी जाऊ शकत नाही, तर मग आपण उपोषण करून प्राणत्याग करा-

वयाचा का? काम पूर्ण केल्याशिवाय किंकिचेला परतलो तर जिबंत राहणे शक्य आहे का? तो सुपीव आपल्याला जिवंत सोडील का? तेव्हा जम्बवता! तूच शींग काही मार्ग आहे का? तूच आमच्यातला वयाने वृद्ध आहेस, तुला माहीत नाही, म्हणून तूच धील!"

तेव्हा जम्बवान अंगदाला म्हणाला—"काम होणार आणि नक्की होणार! हे कार्य पुरे करू शकणारा, हा पहा येथे आहे, श्रोतपणे काही बोलण्याशिवाय एका बाजूला गप्प बसला आहे." असे म्हणत त्याने एका बाजूला गप्प बसलेल्या इन्सानाच्या खांबावर हात ठेवला आणि म्हणाला—

"हनुमता! तू सर्वे शान्तरात महाबली म्हणून प्रसिद्ध आहेस. तू सर्वे शास्त्रांचा अभ्यास केला आहेस. तुला सर्वे माहीत आहे, तरी असा गण का बसला आहेस? त्या परुडाच्या पंखात जेवढे बळ आहे तेवढे बळ तक्कीच तुझ्या अंगात आहे. पराक्रमात तू सुधीव व लक्ष्मणाची बरोबरी करू शकशील इतका शूर आहेस. इतर प्राण्यांशी तुझ्या पराक्रमाची तुलना करणे हास्यास्पदच ठरेल. बाबा! तू विसरलास का, जन्मतःपाहोबर तू फळ समजूत सूर्याला सायला धावला होतास. तेव्हा उड्डाण करण्यास तुम्ही बरोबरी कोण रे करू शकेल? तू आला आपल्या त्या शक्तीचा

उपयोग कर आणि समुद्र पार करून जाऊन ये."

ते ऐकताच अत्यद्भुतपणे हनुमानाचा देह अमर्याद वाढू लागला. हनुमान समुद्र पार करण्यास तयार झाले आणि त्याचे शरीर आकाशाला भिडलेले पाहून सर्व वानरांचा अत्यंतच हालेका आणि त्यांनी हनुमानाची स्तुती व प्रशंसा सुरू केली. त्यांची ही स्तुती वाळू असता हनुमान वामनासारखा लघु रूप सोडून विराट रूप धारण करू लागला. त्याबरोबर त्याचे बळ व पराक्रमदेखील वाढू लागल्याचे दिसले त्याचे रूप त्यावेळी धुराशिवायचा दंडवर्तित जग्गी जसा असतो तसे दिसत होते.

हनुमान नसपणे सर्वे वृद्ध वानरबोरांना वांकून नमस्कार केला तो म्हणाला—"बागू जसा सहज आणि अति वेगाने समुद्र ओलांडतो तसा मी पार हा समुद्र काढतो. मी वाटेत कोठेही थांबणार नाही. मी सकाळी उदयगिरीवरून सूर्याबरोबर निघतो आणि त्याला भेटायला परत संध्या त्याच्या बांधी अस्ताच्यावर पोचतो आणि येतो. मी आकाशातून उड्डाण करीन तेव्हा त्या वेगाने समुद्र माझ्याबरोबर येईल की काय असे वाटते आहे. मी आकाशात उडत असतां आकाशातल्या ढगांची पांगपांग होईल. पर्वत हादरून जातील. मी शीतेला पाहून

तक्कीच परतेन. मला शुभसकून दिसत आहेत. जर वाटल्यास सर्वे लकाचे उचलून घेऊन येवो." हनुमान ते बोलत बसतां वानरांना आनंद होत होता. त्याचबरोबर त्यांना आश्चर्यही वाटत होते.

जंबुवान त्याला म्हणाला—"बाबा रे! तुझ्या शक्तीची कल्पना मला नाही का? पण तुलाच आपल्या शक्तीचा विसर पडतो. कोणी आठवण करून दिल्यावरच तुला आठवते. तू काय वाढेल ते कर आणि आमची काळजी व चिंता दूर कर. तुला कुठ्या कार्यात सिडी प्राप्त होवो, वासाठी आम्ही घ्यान घेऊन बसतो. आमच्या आशीर्वादाने तुला समुद्र पार करण्यात यश प्राप्त होवो! आम्हा सर्वांचे जिणे मरणे तुझ्या हातात आहे."

"मी आकाशात उड्डाण करीन तेव्हा जखीव जागच्या जागी राहणार नाही, तक्कीच हलू लागेल. म्हणून मी या महेंद्र-पर्वतावर चढतो.

त्याने उड्डाण करण्यापूर्वी हातांनी व पायांनी पर्वताला दाबून चाचपून पाहिले. पर्वताला आपण अचल म्हणतो व मानतो. परंतु हनुमानाने उड्डाण केले त्या वेळी पर्वत बराच वेळ हादरत राहला. त्याच्या-वरचे अनेक वृक्ष हलू लागले आणि त्यांची कुळे गळून पडली. दगड व सडक गडगडत

शुतांत राहणारे शशुपक्षी आक्रोश करून ओरडू लागले, पर्वतावर राहणारे ऋषी व मुनी आणि त्यांचे विद्यार्थी पृथ्वी दुभंगली तर नाही या विचाराने घाबरून गेले. विद्यावर आपल्या स्त्रियांना घेऊन आकाशात उडून संचार करू लागले. त्यांना महाबली हनुमानाचा विराट देह दिसला.

हनुमानाने उड्डाण करीत असतां आपली शेंपटी उंच उभारली, मुठी आवळल्या, पायन्हाली सोडले आणि स्वास रोखून ठेवला आणि आकाशमार्ग आक्रमित असतां वानरांना संबोधन करून म्हणाला—"मी लंकेला जिघाळो आहे. तेथे मला सांता

लोकात जाईन, तेथे देखील सीता विसली नाही तर परत लकेला येऊन रावणाला बांधून घेऊन येईन. नाही तर रावणासह लकेलाच उधळून घेऊन येईन."

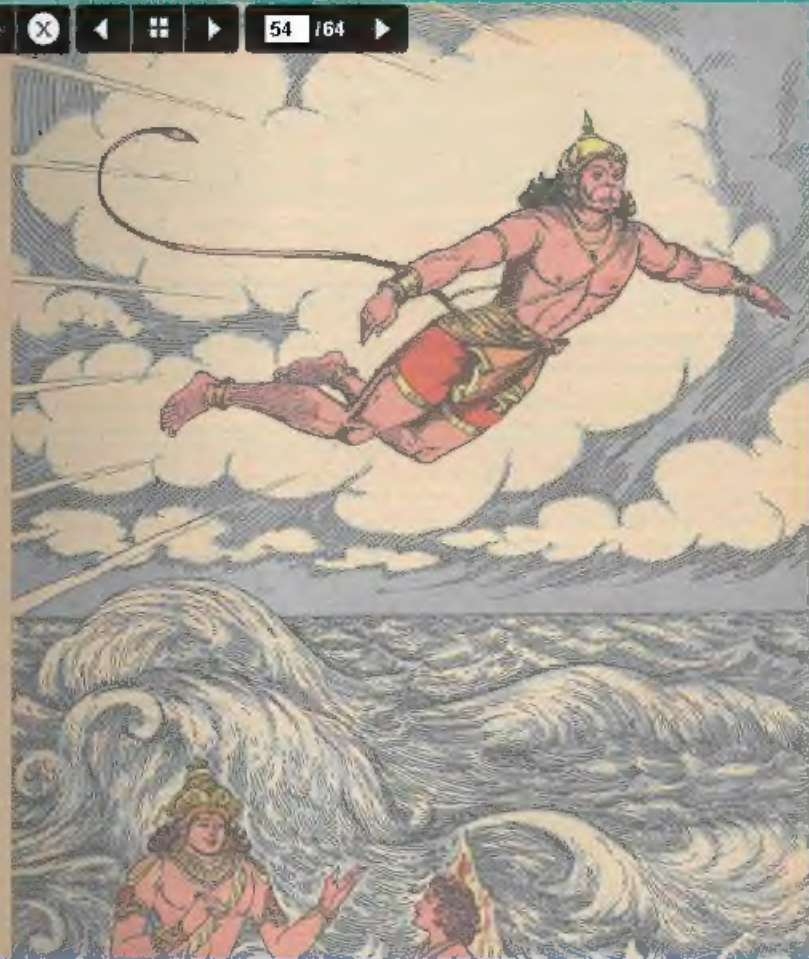
असे सांगून हनुमानाने आकाशात उड्डाण केले. त्याच्याबरोबर अनेक वृक्ष खडू लागले. त्याचा सर्व रेंदू आणि मुबे समुद्र फुलांनी झांकला गेला. हनुमान पुढे येव्ही हात कळन जात असता पांच फडांचे दोन नाग वेगाने जात असल्यासारखे भासत होते. त्याचे दोन्ही डोळे उगवणाऱ्या सूर्यचंद्रासारखे दिवत होते. त्याची शेपटी ताठ भाकावात उभी होती.

हनुमान बाकावात अति वेगाने उडत असता त्याच्या बोटाच्या आघाताने बाऱ्याचा

आवाज घनगर्जनसारखा एकूण वट होता. लकेच्या विरोधे बाट असता तो खडे मजगती-सारखा भासत होता. त्याची सावली समुद्रावर दूरवर पसरली होती व ती अति वेगाने घावत होती. तो जात होता त्या दिशेला समुद्र उफाळून वर येत असलेला भासत होता.

अंशातून हनुमानाला जात असलेला पाहून समुद्र बिभर करू लागला—"बी मा हनुमानाला सहाय्य करणे आवश्यक आहे. हा ईश्वराकडून जन्मलेल्या रामाच्या काळीसाळी जात आहे. माझा उद्धार करणारा सत्वर राधापुढा ईश्वराकडून कुडातून जन्मला होता. त्याच्या नावावरूनच मला सागर हे नाव मिळाले. म्हणून या हनुमानाला कड्या वाटेवर थोडी विघांती लागेल असा प्रयत्न करतो."

असा विचार करून समुद्राने वेगळी पर्वताला बोलाविले व म्हणाला—"हे वेगळी पर्वता! तुला ईश्वराने राक्षसांना पातळी ओकात घालून ठेवण्याची आज्ञा देऊन पाठविले होते, नाही का? आता तू समुद्राच्या तळपासून समुद्राच्या पातळीवर आले पाहिजेस. हनुमान तू आहेस त्या वाटेने लकेला उडत जातो आहे. तो तुला थोळाकून पुढे जाण्यापूर्वी तू आपले सुवर्ण शिखर समुद्राच्या पातळीवर येईल असा

उंच हो, म्हणजे हनुमानाच्या थोडी विश्वांती घेण्यास सोयीचे होईल."

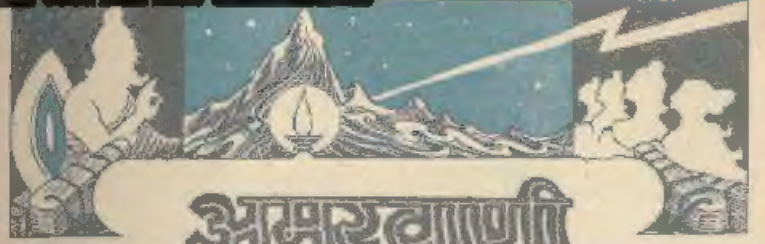
जगेश शैनाक पर्वत बाहु लावला व समुद्राच्या पातळीवर दिवू लागला. तो पर्वत आपली नाट अडवयला येत आहे असे वाटून हनुमानाने त्याला आपल्या एका खांद्याने बाजूला मारण्यासाठी धक्का दिला. तेव्हा ते गिखर तुटले.

हनुमानाचे ते अतुल्य वळ पाहून पैनाक पर्वत धावकून गेला आणि मातबरूप धारण करून पर्वताच्या शिखरावर उभा राहून म्हणाला—"हे हनुमंता! तुझ्या बळाची व पराक्रमाची कोणाला कल्पनातरी होणे शक्य आहे का? कोणत्याही प्राण्याला शक्य नाही अशा समुद्राला पार करून तू जात असतां तुला कोणत्याही प्रकारचा धक्का वाटला नाही, उलट तू मला धक्का देऊन पाडलेस. तू काही वेळ या माझ्या शिखरावर विश्वांती घे. समुद्र रामाचा पूर्वज राजा समर याच्या कुपेने व त्याच्या मूर्खीच्यामुळे तांबा रूपास आला व कुतुकृत्य

रामकार्यासाठी तू जात असतां मी तुला विश्वांती घेण्यासाठी थोडी सोय करावी आणि अशातचून समराने केलेल्या उपकाराची फेड अल्प का होईता व्हावी. म्हणून मी त्याच्या वतीने तुला थोडा वेळ येथे विश्वांती घेण्यास विनंती करीत आहे!"

त्यावेळी जैनाकपर्वत हनुमानाच्या आणखी पुढे म्हणाला—"तू वायुसुत आहेस म्हणूनही मी तुझी थोडी सेवा केली पाहिजे. त्याला कारण आहे. त्रैतायुगात पर्वतांचा पक्ष होते. ते आकाशात उदत. ते खाली पडले तर प्राणहानी होईल अशी भीती ऋषी मुनीना व देवांना वाटली. म्हणून देवेंद्राने आपल्या वज्रायुधाने सर्व पर्वतांचे पक्ष तोडून टाकले. देवेंद्र येत असतां वायुदेवाने मला दूर ओढून नेऊन वज्रायुधाच्या हातून वाचविले आणि समुद्रात उतरविले. म्हणून मी वायुदेवाचा फार ऋणी आहे. म्हणून तू माझे आतिथ्य स्वीकार कर. तुझ्या दर्शनाने मला अपार आनंद झाला आहे."

अमरव्याणी

य एव नैव कुर्याते,
न लुभ्यन्ति तृणेष्वपि,
तएव नः पूज्यतयाः
ये चापि त्रिपुण्ड्रिनः

॥ १ ॥

[ज्यांना राम येत नाही, ज्यांना त्रैतायुगात वाडीनादेखील लोभ नाही आणि जे गोंड भोजतात, ते आपल्याला आवडतात.]

यसमृत्पतितं क्रोधं
क्षम येव निरस्यति
गणोरगस्त्वचं जीर्णं
स वै पुरुष उन्मत्तः

॥ २ ॥

[जो कोणती वापला क्रोध आपल्याकडे करतो, त्याच आपली कत दाबतो त्या, सोडतो तोच बरा पुरुष होय!]

क्षमो शस्त्रं करे यस्य
दुर्जनं किं करिष्यति?
अतृणे पतितो बह्विः
स्वयमेव शोषशाम्यति

॥ ३ ॥

[जसा हे ज्याचे तस्त्र धाहे, त्याच्याबिबड दुर्जना काम करू शकणार? मग तो नसलेल्या जागी पडलेला खाली आपोआप बिबडो.]